

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1885. Andra Kammaren. N:o 46.

Måndagen den 27 April.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogos och bordlades för andra gången:

Stats-Utskottets Memorial N:is 32 och 33; samt

Andra Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts Utlåtanden N:is 5 (i samlingen N:o 16) och 6 (i samlingen N:o 17).

§ 2.

Fortsattes föredragningen af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 14, angående regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel, dervid först i ordningen förekom

Punkten 31, deruti Utskottet hemställde, att Riksdagen, med bifall till Kongl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, måtte till restauration af Upsala domkyrka, hufvudsakligen i enlighet med en af Kongl. Maj:t därför fastställd plan, bevilja ett anslag af 500,000 kronor samt deraf på extra stat för år 1886 anvisa 70,000 kronor.

Ang. anslag till restauration af Upsala domkyrka.

Emot denna Utskottets hemställan hade, enligt anteckning å utlåtandet, reservation anmälts af Herrar *C. Ifvarsson*, vice Talmannen *L. O. Larsson*, *A. P. Danielson*, *S. Nilsson*, *N. Petersson*, *S. Andreasson*, *G. Eriksson*, *J. Jonsson*, *M. Jonsson*, *O. B. Olsson*, *A. Persson* och *P. Pehrsson*.

Sedan Utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Gunnar Eriksson: Såsom af Utskottets betänkande synes, hafva samtliga dess ledamöter från denna Kammare reserverat sig emot Utskottets hemställan i denna punkt. Det är på grund deraf som jag tager mig friheten anhålla om proposition

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.

(Forts.)

på afslag derå, i förhoppning att Kammaren är af samma tanke som reservanternas. Säsom skäl för detta mitt yrkande ber jag att få hänvisa till den motivering, som Utskottet anfört i följande punkt.

Herr Dickson: Om man jämför denna punkt i Utskottets betänkande med den nästföljande, kan man blott draga den slutsats, att det verkligen stundom kan inträffa, att Kammaren icke har någon ledning af Utskottets förslag. Ty ehuru begge dessa punkter afse ämnen, som äro alldeles likställda, har Utskottet under den ena tillstyrkt och under den andra afstyrkt hvad Kongl. Maj:t begärt. Motiveringen i den ena punkten är också alideles motsatt motiveringen i den andra, så att den enskilde riksdagsmannen, som vill bilda sig ett omdöme i frågorna, är uteslutande hänvisad till Kongl. Maj:ts proposition, alldeles oberoende af Utskottets uppfattning af saken. Härför vill jag dock icke klandra Utskottets ledamöter och ännu mindre Utskottets sekreterare, som har uppsatt motiveringen, utan jag måste klandra ödet, här under form af lottsedeln. Det är den, som har varit den afgörande, och nog måste man medgifva, att det är ett svårt uppdrag för en sekreterare att i alldeles likartade saker ena stunden motivera ett tillstyrkande och en half timme derefter motivera ett afslag.

När jag genomläser motiveringen i de begge punkterna, kan det icke undgå att förefalla mig, som om det skulle hafva varit mycket angenämare för Utskottets sekreterare att få i 32:a punkten använda samma motivering, som han begagnat i 31:a punkten, ty det måste medgifvas, att motiveringen i den senare, der det tillstyrkes bifall till Kongl. Maj:ts proposition, är verkligen ganska tilltalande. Den fråga, som egentligen här föreligger och bör vara bestämmande för det beslut, som skall fattas, är den, huru vida och i hvilken grad dessa två gamla minnesmärken af svensk byggnadskonst, hvarom de begge punkterna handla, skola anses vara nationens tillhörighet och, i sådant fall, huru vida det bör tillkomma staten att i större eller mindre mån bidraga till deras restaurerande och vidmakthållande, eller huru vida de skola betraktas endast såsom församlingarnes enskilda tillhörighet, med hvilken de kunna förfara så som är mest öfverensstämmande med deras tillgångar och vilkor, i hvilket fall dessa minnesmärkens bevarande skulle vara endast församlingarnes skyldighet. Tänker man noga på denna sak, så tror jag att med ett oförvilladt omdöme man måste medgifva, att staten eger någon skyldighet i detta afseende. Dessa gamla minnesmärken från en förgången tids byggnadskonst i Sverige stå såsom sammanbindningslänkar mellan Sveriges medeltid och nyare tid, och det kan väl icke vara förenligt med hela landets heder och intresse att låta dessa minnesmärken förfaras eller gå sin undergång till mötes, så vida man icke sätter de materiella intressena framför de ideella. Dessutom

bör man, om man utgår från den åsigten att underhållet af dessa gamla byggnadsmärken skall tillhöra församlingarne, så att de ensamma skola upprätthålla och restaurera dem samt bekosta deras framtida underhåll, betänka deras fullkomliga oförmåga att göra detta, och jag väster mig nu särskildt vid den 32:a punkten. Ty huru kan man vilja, att ett litet samhälle sådant som Skara skall underhålla en domkyrka? Man må vidare betänka, att i detta fall både kommuner, landsting och framför allt enskilda personer visat ganska stor oförmåga för detta ändamål. Man kan icke göra nu som förr i världen, då till exempel Johan III påbjöd en skatt på landtbefolkningen i Vestergötland för restauration af Skara domkyrka. Regeringen har nu ingenting annat att göra än att gå till landets lagliga representanter och begära det biträde, som erfordras. Om jag läser Utskottets motivering i den nu föredragna punkten, så heter det der: »Återställandet af denna minnesrika och ursprungligen praktfulla kyrkobyggnad har synits Utskottet vara en angelägenhet, som för hela nationen är af så stort intresse, att staten icke kan undandraga sig att, på sätt här föreslagits, räcka den församling och de enskilde en hjälpsam hand, hvilka med betydliga offer sökt bringa företaget till verkställighet; och då härtill kommer, att statsverkets tillgångar mer än väl medgifva användandet på ifrågavarande ändamål af den summa, som blifvit begärd, föranlättes Utskottet, under åberopande jemväl af de skäl, som i statsrådsprotokollet blifvit anförda, att hos Riksdagen hemställa» o. s. v.

Der säger således Utskottet att det finnes medel till ändamålet. Men när jag kommer till nästa punkt, säger Utskottet, att det förestår så stora byggnadsarbeten, att Utskottet icke kan tillstyrka något anslag. Utskottets betänkande är således i detta afseende icke det ringaste konsekvent, och jag förutser att dessa båda kyrkor få stå och falla gemensamt.

Här har af en ledamot af Stats-Utskottet yrkats afslag, och af betänkandet finner man, att samtlig denna Kammars ledamöter i Utskottet afgifvit sin reservation mot Utskottets hemställan, så att utgången i denna Kammar på förhand torde vara gifven, hvarför frågan kommer att blifva föremål för gemensam votering.

Jag får vid sådant förhållande blott och bart inskränka mig till att hos Herr Talmannen anhålla om proposition på bifall till Stats-Utskottets hemställan i den föredragna punkten.

Herr And. Persson: Då den siste ärade talaren beklagade, att Stats-Utskottets motivering här gick i olika riktningar i 31:a och 32:a punkten, kan jag icke förneka, att den anmärkningen i viss mån är riktig. Men hans uppgift, att utslaget skulle hafva fäalts af den förseglade sedeln, är icke riktig, emedan den ärade talaren kan finna, att en af Första Kammarens ledamöter i 32:a

Anq. anslag till restaura- tion af Up- sala dom- kyrka.
(Forts.)

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.

(Forts.)

punkten röstat med Andra Kammarens ledamöter; ja, jag erinrar mig nu, att det var 3 af Första Kammarens ledamöter, som röstade med Andra Kammarens. Således var det en gifven majoritet mot anslaget till Skara domkyrka. Jag skall emellertid nu icke uppehålla mig vid frågan om Skara, då den punkten ännu icke är föredragen. Jag vill blott med anledning af den siste talarens yttrande, att man icke nu, såsom i Johan III:s tid, kunde skriva ut en skatt på befolkningen i Vestergötland för restaurerandet af Skara domkyrka, anmärka, att vi icke torde hafva skäl att beklaga oss öfver att den tiden är försvunnen.

Beträffande Upsala domkyrka läser det blott vara en tidsfråga, när den skall undergå en nödig restauration. Mig har det emellertid synts, som om man, då dels genom frivilliga bidrag, dels af domkyrkans egna tillgångar och dels från församlingen samlats medel till ett belopp af 408,000 kronor, kunde göra dessa medel fruktbarande under några år och låta restaurationen anstå, till dess beloppet vuxit till en tillräckligt stor summa för restaureringens utförande. Då dessutom staten under den närmaste tidsperioden har att utföra ganska stora byggnadsföretag, hvilka — det måste vi erkänna — äro af större vikt för samhället i dess helhet än de nu ifrågavarande, synes mig det begärda anslaget böra afslås.

Dessa äro de enkla skäl, som för mig varit bestämmande i denna fråga och hvilka, såsom jag tror, äfven äro tillräckliga att motivera afslag å den Kongl. propositionen.

Herr Grefve Sparre: Då vid ett föregående sammanträde här framkastades åtskilliga anathemata mot vår statskyrka, och jag tillät mig att der-mot gifva en replik, erfor jag med en viss glädlje, med en viss fosterländsk stolthet, att min åsigt om olämpligheten af anfall mot statskyrkan gillades af flertalet af Kammarens ledamöter. Jag vill önska, jag vet icke om jag vågar säga: jag hoppas — jo, jag *hoppas*, att Kammaren i dag skall genom handling visa samma sympatier för kyrkan genom att icke låta vårt första, största och bästa tempel förblifva stående missprydt, förderfvadt och ej vidare tjenligt såsom representant för den tidssmak, som rådde då det byggdes, behöfvande reparation och förbättring; jag hoppas, säger jag, att Riksdagen på Kongl. Maj:ts framställning om en restauratiou af Upsala domkyrka, så att den vid firande af trehundraårsfesten af Upsala mötes beslut skall visa sig i ett landet värdigt skick, icke skall svara med ett afslag.

Om det land, hvarifrån Gustaf Adolf utgick för att med sin lilla hop försvara den protestantiska kyrkan i strid mot påfveväldet och tyska kejsardömet, om detta land skulle anse sig mer än något annat befogadt att visa, att det vårdar sig om sina tempelbyggnader, så skulle väl ingen säga något derom, men mycket

skulle man hafva att säga, om detta land, ehuru till sina dimensioner förminskadt, numera icke skulle vårda sig om sina tempel. Det är i betänkandet upplyst, att enskilde personer subskriberat 133,000 för ändamålet, hvilket således visar, att enskilde personer i Sverige hysa känsla för detta rikets förnämsta tempels upprätthållande; och skulle verkligen vid sådant förhållande Riksdagen vägra det nu ifrågasatta understödet? Man har sagt, att vi hafva andra byggnader att sörja för. Ehuru jag icke kan påstå, att denna Kammare t. ex. är en lämplig plats för mellan 200 och 300 personer, får jag dock säga, att snarare må frågan om ett nytt riksdagshus hvila 1, 2, ja, 10 år, än jag vill vägra anslag för upprätthållande af Upsala domkyrka. Äro verkligen våra tillgångar sådana, att vi skola vägra att upprätthålla våra tempel? Har man icke lyckligtvis att visa en ojemförligt god finansiell ställning, så god att vi kunna bevilja en väsentlig efterskänkning af våra skatter? Är det icke då lämpligt, att vi vårda oss om dessa byggnader. Eller skola vi med lugn åse, äfven då enskilde göra stora uppoffringar, att ingenting blir från statens sida gjordt. Jag kan omöjligen föreställa mig det. Jag föreställer mig, att likasom vi hafva känsla för vår religion, för hvilken vi kämpat, vilja vi äfven bevara och vårda våra stora minnen, och detta sker lämpligen genom upprätthållandet af våra monumentala byggnader.

Jag vill icke i ett ämne sådant som detta blifva lång; jag anser det alldeles öfverflödigt, ty jag hoppas, att hvar och en, som har känsla för religionen, för vårt land och för Upsala, känner att detta är ett offer, som måste göras på fäderneslandets altare, och jag hemställer därför om bifall till Utskottets förslag.

Herr Gustafsson: Skulle det vara sant hvad som står i detta utskottsbetänkande, eller att vördnaden för våra stora minnen skulle vara skäl nog för beviljande af det nu begärda anslaget till restaurering af Upsala domkyrka, då skulle det också vara sant, att våra förfäder sedan 150 år tillbaka icke haft denna vördnad, ty Upsala domkapitel har ju erkänt, att domkyrkan varit sådan den nu är i öfver 1 1/2 sekel. Jag tror dock, att vördnaden för våra stora minnen kan finnas äfven i dens hjerta, som nekar detta anslag, så länge staten har andra mera trängande byggnadsbehof. Och att sådana finnas, veta vi väl. Här talades i förgår om ett byggnadsbehof, som är mest trängande af alla, nemligen riksdagshuset; och vi måste väl erkänna, att detta behof är mera trängande än Upsala domkyrkas restaurering, ty det ändamål, hvartill domkyrkan användes, eller gudstjensten, kan ju dessförutan försiggå utan störande inverkan. Deremot måste jag gent emot Grefve Sparre säga angående den tjenst, som här af oss förrättas, att vi äro på visst sätt skickade hit som prester att offra på fosterlandets altare, men vi kunna icke fortfara i denna tjenst, ty det är vi sjelfve som blifva offren — för de lokala för-

*Ang. anslag till restaura-
tion af Upsala dom-
kyrka.*
(Forts.)

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Forts.)

hållandena härstädes. Det kan väl också blifva tu tal om, huru vida det är statens skyldighet att bygga och restaurera kyrkor. Se vi till, hvilken princip i detta hänseendet hittills följts, finna vi, att kyrkor i allmänhet blifvit byggda af de respektive församlingarne och prydda genom enskildes fromma gåfvor. Denna princip måste också vara den rigtige, ty kyrkan bör, så att säga, vara ett uttryck af församlingens religiositet. Bygger eller restaurerar man kyrkor för statens medel, inkommer man deremot på en falsk princip; ty statens medel äro samlade från alla lall, och det kan då lätt hända, att många få lemna bidrag till en kyrka, hvars ändamål de icke kunna gilla. I så väl statsrådsprotokollet som Utskottets utlåtande har förklarats, att vårt folk hyser en liflig åstundan att få Upsala domkyrka restaurerad efter Helgo Zettervalls ritning, hvarjemte Utskottet yttrar, att denna restaurering är en nationens allmänna angelägenhet. Jag ber om ursäkt, att jag betecknar dessa uttryck såsom fraser utan verklig grund. Icke kan man såsom ett uttryck af *folkets* lifligaste åstundan i detta fall beteckna den omständigheten, att bidrag till restaureringen tecknats af ett mindre antal enskilde. Den större delen af vårt folk, som bor i de djupa dällderna, har aldrig sett Upsala domkyrka och skall säkert lefva och dö utan att hafva fått se den; och jag frågar: kan man säga om den, att det är dess lifligaste åstundan ett få Upsala domkyrka restaurerad efter Helgo Zettervalls ritning? Nej, det är *icke* folkets lifligaste önskan; uttrycken derom äro tomma fraser, ingenting annat. Statens tillgångar, säger man, tillåta mer än väl beviljandet af detta anslag. Har staten så rikliga tillgångar, låtom oss då lägga dem till den fond, som är så nödvändig för byggandet af ett nytt riksdagshus, af detta nationens tempel, hvars uppförande bör gå i första rummet.

För öfrigt tror jag icke, att Upsala domkapitel, äfven om detta anslag icke beviljades, därför behöfver uppgifva tanken på domkyrkans restaurering; ty domkapitlet har ju, såsom Herr Anders Persson sagt, ett samlat kapital på 408,000 kronor; och vill man ej, såsom också föreslagits, låta detta kapital stå och växa, kan man följa Öfverintendentsembetets anvisning i punkten 32 af detta betänkande, nemligen, sedan man nu fått en restaureringsplan gifven, uppföra de delar, som anses vara de viktigaste, och lemna det öfriga åt framtiden, då penningar kunna fås äfven dertill. Och att Upsala domkyrka kan få penningar, ses af betänkandet, der det säges, att på senare tider 138,000 kronor användts på arbeten inom kyrkan, och att kyrkan ändå har 75,000 kronor kvar. Detta visar, att kyrkan ingalunda är utan tillgångar. Användas således de nu tillgängliga 408,000 kronorna till utförande af de nödvändigaste arbetena, kan väl i framtiden genom kyrkans egna medel, insamlade, fromma gåfvor och kollekter äfven som möjligen — eftersom här talats om konung Carl XII:s frikostig-

het — någon ytterligare kunglig frikostighet nödiga tillgångar till det öfriga arbetet kunna beredas.

Jag anhåller, Herr Talman, om afslag å Utskottets hemställan.

Herr Ekman: Jag hade icke tänkt begära ordet i denna fråga för att icke uppröra Grefve Sparres för kyrkliga ting mycket känsliga sinne; men sedan Grefve Sparre sjelf tagit till ordet på ett sådant sätt, som han gjort, kan jag omöjligt underlåta att också yttra några ord.

Grefve Sparre glädde sig först och främst deröfver, att Kammararen förliden Lördag gaf honom sitt bifall till känna; men han synes hafva förgätit, att Kammararen tyckes hafva en viss muntration af att ibland höra Grefvens föredrag här, och det torde således icke vara så alldeles säkert, att hvad Grefven tager för ett bifall till hvad han sagt, verkligen också är det.

Vidare yttrade Herr Grefven, att han hoppades att Andra Kammararen skulle i dag visa sina sympatier för kyrkan. Hvarigenom? Jo, genom att — bygga torn. Nej, mine herrar, jag tror icke, att den rätta sympatien för svenska statskyrkan ådagalägges genom att bygga torn. Af större vikt är, att man har ett öppet öga för denna kyrkas inre brister och förfall. Emellertid bevisar detta Grefve Sparres yttrande, att han mycket litet förstår den närvarande tidens kraf och att han mycket litet känner folkets tankar och önskningsar i detta hänseende. De protestantiska tendenserna, hvarom Grefven talat, böra värdas på annat sätt än genom att bygga torn. Låtom oss först vårda protestantismens grundprinciper, och låtom oss förverkliga dem inom kyrkan. Sedan kunna vi ju tänka på att bygga torn, om sådana äro af nöden. Det är en underlig tid, vi lefva uti, med märkliga tidens tecken, på hvilka jag mycket tänkt de senare åren. Under det att statskyrkans fogningar lossna och remna, och under det att folket i massa vänder henne ryggen, bygger man torn. Här råder en verklig tornmani. Man har på senare tider färdigbyggt torn på domkyrkorna i Lund och Vesterås; man har nyligen tagit ned ställningarna till tornbyggnaden för domkyrkan i Linköping, och nu skall man bygga torn på domkyrkorna i Upsala och Skara. Det är alls icke en protestantisk tendens, som går igenom detta, det är en katolsk. Katolikerna förstå, att när man icke kan fångsla människornas sinnen på annat sätt, skall man bygga monumentala byggnader, för att massorna skola stå och gapa derpå och förundra sig öfver det märkvärdiga i sådant. Herr Grefve Sparre sade, att *vi* hafva kämpat och blödt för vår kyrka och tro. Detta är endast en tom fras och ingenting annat. Ty huru mycket har väl Herr Grefven kämpat för sin tro, än mindre blödt för densamma? Men det hafva våra förfäder deremot gjort. När de tider komma, att vi verkligen offrat och lidit

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.
(Forts.)

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala dom- kyrka. något för vår tro, då först är det på sin rätta plats, att vi föra ett sådant språk.

(Forts.)

Till sist ber jag få nämna, att om jag blir satt i valet att anslå en half million till en riksdagshusbyggnad eller till Upsala domkyrka, kan det icke för mig ett enda ögonblick vara tvifvelaktigt, att jag bör välja det förra. Då utträttar man något verkligt nyttigt med dessa penningar. Under det att vårt folk i ekonomiskt hänseende känner sig tryckt, tror jag icke att det skulle med glädje mottaga det budskapet, att vi här uppe anslagit en half million till ett så improduktivt ändamål som att bygga torn på Upsala domkyrka.

På grund af hvad jag anfört anhåller jag, Herr Talman, om bifall till reservanternas förslag.

Herr Pehrsson i Törneryd: Man finner af den Kongl. propositionen likasom af Utskottets betänkande, att det icke är fråga om att återställa Upsala domkyrka i dess ursprungliga skick. Derom endast var det likväl tal år 1875, när det var fråga om anslag för samma kyrkas restaurering. Sedan dess har man gått ifrån denna plan och upptagit en annan, som väl kan hända går ut på att göra kyrkans utseende ännu mera storartadt, men ingalunda endast afser det första syftet, som väl egentligen borde vara det förnämsta att sträfva till. Denna omständighet synes mig vara särdeles beaktansvärd, emedan det väl icke skäligen kan ifrågasättas, att staten, då det icke är fråga om att återställa detta gamla tempel i dess ursprungliga skick, utan snarare att bygga en ny kyrka i Upsala, skall göra detta på det ena stället mera än på det andra. Kammarrens ledamöter, som hafva bevistat näst föregående riksdagar, och helt säkert öfriga ledamöter också, hafva mycket väl reda på huru svårt det varit för Riksdagens båda Kamrar att kunna ena sig om plats och kostnaden för ett nytt riksdagshus. Andra Kammarren har vid olika tillfällen afslagit frågan, och ett af de viktigaste skälen härtill torde hafva varit, att kostnaderna varit för högt tilltagna. När man nu ser, att Riksdagen drar sig för kostnaderna, då det är fråga om ett så viktigt ändamål som att bygga ett nytt riksdagshus, må man väl icke förtänka, om man drar sig för att bevilja de medel, hvarom här är fråga. För min del kan jag icke säga på samma sätt, som Herr Grefve Sparre sade, eller att han hellre ville vara med om att bevilja detta anslag till Upsala domkyrka och uppskjuta byggandet af ett nytt riksdagshus, om det så vore i tio år, om jag hörde rätt, utan jag anser, att byggandet af ett nytt riksdagshus är ett af de angelägnaste byggnadsföretag Riksdagen har att besluta. Jag vågar till och med uttala det omdömet, att mer än en af Kammarrens före detta ledamöter nedgått i en för tidig graf till följd af den förskräckligt ohelsosamma luften i Kamrarnes plenisalar, i synnerhet under de sena aftonplena, och jag är öfver-

tygad, att denna åsigt delas af af flere utaf båda Kamrarnes ledamöter. Och under sådana omständigheter vill man hellre uppskjuta byggandet af ett riksdagshus ända till tio år och i stället anslå medel till Upsala domkyrkas nybyggnad! Den enskilda välgörenheten får nog ett godt handtag af biskoparne vid fråga om restaurering af Upsala domkyrka. De svenska biskoparne äro så väl aflönade, att de kunna utan känbar uppoffring föregå med goda exempel, då det gäller att på enskild väg insamla penningar för ett ändamål sådant som detta. Men må nu denna tanke hos mig vara mer eller mindre berättigad, så, då så många och angelägna byggnadsföretag som nu förestå, såsom nytt riksdagshus, riksarkiv, riksbankshus och kaserner, hvilkas sammanlagda kostnader uppgå till flera millioner kronor, kan man ej gerna samtidigt vara villig lemna ett statsanslag på en half million kronor till restaurering af Upsala domkyrka. Jag yrkar för den skull afslag å Kongl. Maj:ts proposition och Stats-Utskottets hemställan.

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.
(Forts.)

Herr Rydin: När jag fann att Stats-Utskottets samtliga ledamöter från Andra Kammaren reserverat sig vid denna punkt, frågade jag mig, hvori orsaken till denna reservation kunde ligga, utan att jag var i stånd att derpå uppleta något bestämdt svar. Nu har emellertid en ärad representant från Skåne hörts yttra, att han ansåge det nu ifrågasatta anslaget vara allenast en tidsfråga, och att saken för närvarande borde uppskjutas till följd af de stora byggnadsföretag, som i öfrigt stode på dagordningen. En ärad talare från Jemtland har emot anslaget åberopat de skäl, som i Utskottets betänkande äro anförda emot anslags beviljande till Skara domkyrka, och i hvilka skäl han förklarade sig väsentligen instämma. Det första af dessa skäl är det, att Skara domkyrkas restauration egentligen innebure en *nybyggnad*. Att icke detta är förhållandet med restaureringen af Upsala domkyrka bör hvar och en finna, som läst utskottsbetänkandet i fråga derom. En ärad talare från Blekinge anmärkte, att man icke antagit Zettervalls första förslag. Men detta beror derpå, att man velat restaurera kyrkan i det skick man antog densamma hafva haft under medeltiden, eller i enlighet med den götiska och särskildt den baltiskt götiska stilen, samt att man fann Zettervalls senare ritningar grunda sig på ett närmare studium af den nordiska kyrkostilen, i enlighet hvarmed det först uppgjorda förslaget blifvit något förenkladt. Det andra af de af Utskottet anförda skäl för afslag å det begärda anslaget till domkyrkan i Skara är, att kostnaden, som till restaureringen erfordras, ej är bestämd. Detta skäl förfaller naturligtvis i fråga om Upsala domkyrka, ty kostnaden för dess restaurering är bestämdt beräknad. Talaren från Jemtland har uttalat den åsigt, att restaureringen borde småningom bringas till verkställighet med tillgängliga medel enligt godkänd restaureringsplan och efter hand fullbordas. Men huru

*Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Forts.)*

lång tid skulle icke härför åtgå, då, enligt hvad Kongl. Maj:ts proposition utvisar, öfverskottet af konsistorii medel uppgått årligen i medeltal till blott 587 kronor. Dessa voro de af den ärade talaren från Jemtland anförda skäl. Men jag antager att han i sjelfva verket grundar sitt yrkande om anslag på samma skäl som Herr Anders Persson, nemligen de stora byggnadsföretag som förestå. Ur sådan synpunkt fruktar jag att det aldrig skall visa sig möjligt att bevilja det ifrågavarande anslaget, ty byggnadsföretag förestå ständigt. Hvad dessa byggnadsföretag angår, så har ju redan länge tvistats om tomten, hvar de böra stå, och huru behjertansvärdt det än må vara, att ett nytt riksdagshus, tillfredsställande fordringarne, må blifva uppfördt, så är jag dock fullt förvissad, att Upsala domkyrka skulle hinna vara fullt restaurerad, innan en sådan byggnad kommer till stånd eller kanske innan tomt därför blifvit bestämd. Men jag öfvergår till de öfriga skäl, som emot anslagets beviljande blifvit anförda och deribland i främsta rummet till det af talaren på stockholmsbänken anförda, att, när man under 150 år gjort intet, så vore det icke heller skäl att nu göra något. Detta skulle leda till den slutsats, att man, änskönt intresset därför vaknat, alldeles ingenting borde göra för våra fornminnen, ty det har också varit en tid, då man ingenting åtgjort vid dessa. Ett sådant förfarande står dessutom i min tanke fullkomligt i strid med det svenska folkets egna tydligt uttalade önsknningar, hvarpå vårt nationalmuseum, som är uppfördt för en kostnad af 2,700,000 kronor, utgör ett bevis. I samma mån intresset för fornminnenas bevarande vuxit, hafva också dessa intressen i alla protestantiska land grupperat sig kring de gamla kyrkorna, såsom de vackraste minnena från forntiden, och särskildt finner man hurusom stora uppoffringar och kostnader nedläggas för restaurering af domkyrkorna. Man anser nemligen, och jag tror att vi icke kunna undgå att göra detsamma, att det vore en pligt mot ett folk, som under 150 år med gifmildhet och uppoffringar utfört denna stora byggnad, att icke låta densamma förfalla. Detta är ett argument, som man icke kan komma ifrån, utan att anses icke bry sig om sin egen historia.

Men jag medgifver, att det finnes åtskilliga skäl, som kunna tala för att icke nu åstadkomma något i detta hänseende. De anförda skälen kan jag likväl icke finna så giltiga, att frågans afgörande derpå bör bero. Man säger nemligen, att medel saknas, och att ändamålet icke är af den beskaffenhet, att man på detta sätt bör lemna anslag, äfven om man behjertar sjelfva saken. Jag vill då fästa Kammarrens uppmärksamhet derpå, att för icke längre än ett par år sedan beviljades ett anslag af 400,000 kronor till Filadelfia-expositionen, för att Sverige ett ögonblick skulle kunna uppträda inför världen. Nu begäras 500,000 kronor, fördelade på sju år, för att Sverige skall kunna bevara ett dyrbart minne från gamla tider. Vidare vill jag fästa Kammarrens uppmärksamhet

på, att Riksdagen icke var så njugg, då det var fråga om en tomt för Vetenskapsakademien, hvartill beviljades 250,000 kronor, ehuru ännu icke något vidare blifvit åtgjordt i afseende på sjelfva byggnaden. Om man vidare läser det utlåtande, som nyligen utdelats, angående de byggnadsföretag, som äro i fråga, finner man, att tomterna kosta öfver en million kronor, innan man kan påbörja byggnaderna. Är det då så vågadt att begära 500,000 kronor, fördelade på sju år, till restauration af Upsala domkyrka. Hvad jag nyss talade om gälde naturligtvis frågan om ett riksdagshus i första rummet och derefter äfven ett riksbankshus. Man har ansett, att den nuvarande tomten för Riksbanken icke vore till nöjes, derfor att man ville hafva ett riksbankshus i öfverensstämmelse med nutidens fordringar, utan har föreslagit tomter, hvilkas anordnande för byggnader skulle fordra 500 à 800 tusen kronor. Banken skall vara af monumental beskaffenhet, så att den i jämförelse med andra lands byggnader skall hafva en viss prydnad, och så att Sverige i detta fall icke står efter andra land. Under sådana förhållanden frågar jag, om det kan vara obilligt att bevilja 500,000 kronor för ifrågavarande ändamål. Om man ser till, huru man i detta fall gått till väga i andra land, finner man, att t. ex. i Tyskland stora kostnader nedlagts på domkyrkors restauration, och vårt grannland Danmark har under de sista tio åren beviljat öfver 1 1/2 million för samma ändamål. På samma sätt har Lunds domkyrka restaurerats till sitt ursprungliga prydliga skick, och jag tror, att kostnaden härför uppgick till en million. Till ungefär samma summa skulle restaurationen af Upsala domkyrka uppgå. Men, säger man, detta har Lunds domkyrka gjort för egna medel. Ja, detta är mycket riktigt. Men orsaken, hvarför icke Upsala domkyrka kan göra detsamma, är den, att under den tid, då Sveriges sjelfständighet stod på spel och det var nödigt att betrygga densamma genom att tillgripa alla tillgångar, som funnos, skedde en reduktion af kyrkogodsens, och jag vill särskildt fästa uppmärksamheten derpå, att derigenom reducerades 264 mantal. Domkyrkan hade i medlet af 16:de seklet en inkomst af sina gods, som uppgick till ett värde af 40,000 kronor årligen. Om dessa forna tillgångar nu funnos, huru betydliga skulle de icke vara i vår tid! Då hade man nu icke behöft vända sig till Riksdagen för denna sak, utan varit i samma lyckliga belägenhet som Lund. Då nu staten reducerat domkyrkans tillgångar och använt dem samt de tillgångar, som förefunnos vid reduktionen, icke på något sätt kunna sägas blifvit gifna af staten, utan helt och hållet tillkommit genom enskilda donationer, så vågar jag hemställa, huru vida icke i detta fall det är för staten en pligt att bevilja hvad som begäres för denna restauration. Denna statens pligt har erkänts af konungarne Johan III, Gustaf II Adolf och Carl XII, då reparatio- nerna varit nödvändiga i följd af olyckshändelser.

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.
(Forts.)

*Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.*
(Forts.)

Det har invändts af ett par talare, att det icke är skäl för staten att bygga kyrkor, utan de enskilda församlingarne kunna sjelfva bygga sina kyrkor. Jag vill då fästa uppmärksamheten på, att frågan befinner sig på den ståndpunkt i Upsala, att man der står vid skiljevägen att antingen använda penningarne såsom bidrag till Upsala tempels restaurering eller också bygga en egen kyrka. Jag frågar då: huru kan man under sådana förhållanden betunga en enskild församling med en så beskaffad restauration, som i detta hänseende kan ifrågakomma.

Jag vill vidare fästa herrarnes uppmärksamhet på, att det här icke gäller något farligt prejudikat. Domkyrkor från den katolska tiden, som hafva fromma menniskor att tacka för sin uppbyggnad och som i egenskap af stiftskyrkor haft en särskild, af församlingarne oberoende ställning, äro de i Upsala, Skara, Vesterås, Vexjö, Linköping och Strengnäs; alla de andra hafva tillkommit i senare tider och äro församlingskyrkor. Dessa, som jag nu uppräknade, förlorade genom reduktionen sina tillgångar och betogos derigenom den möjlighet, som förefans i Lund och äfven hos de danska kyrkorna, att sjelfva bekosta sin restauration.

Jag kommer nu till frågan, huru vida man skall bygga i dag eller kan uppskjuta till i morgon. Jag vill i detta afseende fästa uppmärksamheten på, att Skara kyrka håller på att ramla, och att Upsala domkyrka är för närvarande i största behof af en reparation. Ju längre man således dröjer, dess dyrare blir det, och det är därför af vigt, att dessa restaureringar företagas så fort som möjligt. Af den Kongl. propositionen finner man, att taket på Upsala domkyrka ovilkorligen måste ombyggas, och äfven att det norra tornet behöfver repareras. Kan det då vara skäl att låta den ytterligare förfalla, innan åtgärd för dess restaurerande företages. Man har sagt, att den tryckta ställningen i landet borde tagas i betraktande och till följd deraf borde man säga nej till det nu framlagda förslaget. Jag frågar om detta kan vara något giltigt skäl för afstyrkande. Här är ju icke fråga om någon beskattning, och då tillgång finnes att ombesörja dessa byggnadsarbeten, så har, enligt min tanke, den tryckta ställningen ingenting dermed att göra. Jag vill tvärt om påpeka det förhållande, att om dessa byggnader skulle komma till stånd, är det gifvet, att detta skulle för vår byggnadskonst vara af en stor betydelse. De skulle dessutom påkalla arbeten, som vore till väsentlig nytta för vårt land. På detta sätt skulle hos oss, såsom i vårt brödrrike Norge, uppfostras en stam af byggnadsskicklige arbetare. Jag anser således, att man här vid lag icke bör tala om den tryckta ställningen i landet, allra helst genom dessa företag näringarne otvifvelaktigt skulle höjas.

Om vi dessutom taga i betraktande, huru förhållandena i detta afseende äro i Norge, så finna vi, huruledes Trondhjems domkyrka står der såsom en fullkomlig ruin, men aktningen för

de gamla minnena har gått så långt i detta land, att det norska Stortinget och det norska folket ansett sig böra bekosta restaurationen af denna kyrka. Enligt hvad som framgår af räkenskaperna för åren 1869—1883, har kostnaden därför uppgått till 852,000 kronor, deraf det norska Stortinget årligen beviljat icke mindre än 40,000 kronor. Samma summa beviljas fortfarande af norska Stortinget till Trondhjems domkyrka, och detta till ett byggnadsföretag af sådan beskaffenhet, att först inom 8 år kyrkan får sitt chor färdigt, hvilket utgör omkring $\frac{1}{3}$ af hela byggnadsföretaget. Man är mycket fäst vid detta gamla minne, och sannolikt är att man fortfarande kommer att räcka en hjälpsam hand till fullbordande af detta företag. Om vi taga denna anslagssumma af 40,000 kronor om året i betraktande, så svarar den hos oss, enligt vår folkmängd och våra förhållanden, emot 100,000 kronor, således mycket mer än som här begäres, nemligen 70,000 kronor till Upsala och 35,000 kronor till Skara domkyrka under en kortare *begränsad* tid. Man kan därför icke annat än önska framgång åt denna fråga. Det är i främsta rummet ur det religiösa intressets synpunkt, som vi bjudas att visa vår värddnad för den verksamhet, som kyrkan utvecklat under vår medeltid, en verksamhet, som måste tillerkännas en ganska stor betydelse och som fått sitt uttryck i de rika bidragen till dessa byggnadsföretag. Det kan icke nekas, att fel vidlåd it det katolska presterskapet och de katolska hierarkerna, men man kan icke blunda för att vi hafva denna kyrka att tacka för vår intellektuella bildning och vår materiella odling och dessutom för den ordning, som småningom utvecklat sig inom vår rättskipning. Kyrkans verk var fridslagarne — de första lagar, som sammanhöll riket såsom en enhet.

Kyrkan har mycket syndat och till följd deraf är man benägen att endast taga detta i betraktande, men man ser icke på det som skedde i det tysta, denna stilla verksamhet af prester, som varit intagna af en religiös känsla och ett varmt intresse, utan man har blicken företrädesvis fäst på det politiska presterskapet. Kyrkans bibehållande har så väl ur kulturhistorisk som från byggnadskonstens synpunkt en så stor betydelse, att man icke bör låta ett så mäktigt arbete sammanfalla och blifva en ruin.

En ärad talare påpekade dessutom, att 1893, det vill säga inom 7 år, förestår firandet af Upsala mötes beslut, detta Upsala möte, som har varit bestämmande för den religiösa frihetens bevarande i vårt land och som tillika var utgångspunkten för de rörelser, som häfdat vår politiska frihet och vårt representativa statsskick. Upsala domkyrka bevarar dessutom stoftet af vår sjelfständighets grundläggare och bör därför på ett värdigt sätt upprätthållas.

På alla dessa skäl yrkar jag bifall till Utskottets förslag i denna punkt.

*Ang. anslag till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.*
(Forts.)

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.

(Forts.)

Med Herr Rydin instämde Herrar Friherre *Nordenskiöld*,
Fredenberg och *Toll*.

Herr Carl Ifvarsson: Jag vill för min del icke bestrida, att det kunde vara skäl att understödja ifrågavarande företag, under den förutsättning att man vore förvisad, att det gälde att återställa domkyrkobyggnaden i dess ursprungliga skick, och sålunda att återställa en monumental byggnad som ett minne af forna tiders byggnadskonst, men då bör man också vara på det klara i det hänseendet, innan man beviljar något anslag. I detta hänseende kan man emellertid åberopa sig på början af motiveringen till det af Utskottet i nästa punkt yrkade afslaget. Förhållandet är nemligen, att så vidt man kunnat utreda, har man icke fått någon visshet om huru Upsala domkyrka ursprungligen varit beskaffad. Det var det första, jag inom Stats-Utskottet frågade efter, nämligen om man kunde lemna någon upplysning i detta hänseende. Jag sökte förgäfvets i handlingarna någon säker ledning för omdömet härutiinnan, och slutresultatet blef, att man hade icke något annat att gå efter än en gammal ritning, efter hvilken man trodde att kyrkobyggnaden blifvit påbegynt, men man hade ingen anledning att tro, att den blifvit fullbordad efter samma ritning. Kyrkan har i alla fall undergått åtskilliga ombyggningar, restaurationer och förändringar, och man vet alls icke huru den ursprungligen sett ut. Följaktligen kan det icke vidare vara fråga om ett monumentalt minnesmärkes återställande i sitt gamla skick, och i och med detsamma har frågan förlorat sitt värde.

Jag vet icke om det vore lämpligt att bevara ett minne af vår *katolska* kyrka såsom sådan. Om deremot minnet af vår katolska kyrka kunde utplånas, så tror jag det skulle vara bättre, ty när konung och folk måste sätta sig tillsammans för att störta det valde presterna tagit sig, då kan det icke vara något minne att taga vara på, och om man skulle höra efter bland folket, så är det väl icke något i kyrkligt hänseende det har mer rädsla för, än att den katolska religionen skall å nyo smyga sig in i landet. Under sådana omständigheter kan jag åtminstone icke annat än afslå anslaget. Jag tänkte till en början att här var en fråga, der man borde bevilja något understöd, men så snart jag kom på det klara med att här blott var fråga om ett nytt byggnadsverk, så förlorade frågan sitt värde för mig, och jag hoppas att flertalet af Kammararens ledamöter skall se frågan ur samma synpunkt. De skäl, som blifvit i Utskottets utlåtande anförda för afstyrkande af anslag till Skara domkyrka, äro fullt tillämpliga äfven i fråga om Upsala kyrka. Gunnar Eriksson åberopade sig också derpå, när han öppnade diskussionen i dag i denna fråga.

Hvad Herr Professor Rydin anfört derom, att man skulle kunna upparbeta arbetsskickligheten till nytta för landsbygden genom ifrågavarande byggnadsarbete, vill jag lemna detta hans

påstående åt sitt värde. Man lär väl icke kunna föreställa sig, att man på landsbygden skall komma att uppföra sådana byggnader som denna, och då förfaller detta argument.

Hvad han vidare yttrat om den fest, som skall firas i Upsala till minne af Upsala mötes beslut, så lemnar jag derhän, om det kan vara något skäl för allmogem att fira den festen. Jag har hört af en gammal vetenskapsman att, när frågan afgjordes, så var det icke folket, blott adeln och presterskapet, som afgjorde frågan, under det bönderna fingo ligga på knä »utanför». Jag kan icke garantera för saken, men jag har som sagdt hört det af en gammal vetenskapsman; och om så är förhållandet, tror jag icke att det är något synnerligen kärt minne att taga vara på.

Jag saknar således för min del anledning att understödja Utskottets förevarande hemställan och yrkar afslag.

Herrar *Ol. Andersson, Börjesson, Magnusson, Magn. Jonsson* och *Pettersson* i Alfveta instämde i detta anförande.

Herr Jansson i Krakerud: Det är allmänt känt och erkänt, att så väl jordbrukare som industriidkare lida af svårt betryck under de närvarande förhållandena. Dessutom har Hjelmaren—Qvismarens sjösänkingsbolag begärt 5 års räntefrihet å det erhållna statslånet 2 millioner kronor och dervid har lemnats den upplysning, att en del fattige hemmansegare äro nödsakade att gå från hus och hem, men trots detta, har dock ifrågavarande räntefrihet icke beviljats af Riksdagen. Behofvet blef väl erkänt i form af anstånd med räntans erläggande, men någon vidare hjälp beviljades dock icke. Derjemte har Riksdagen jemväl afslagit begäran om anslag för en industriutställning i Stockholm. Jag tror, att om nu Riksdagen skulle bevilja 500,000 kronor till att bygga torn å denna domkyrka, så skall detta blifva ett dåligt blad i 1885 års Riksdags historia. Det har yttrats, att Riksdagen borde bevilja detta anslag från statskyrklig synpunkt. För min del vill jag icke vara med om något utfall mot statskyrkan, men jag tror, att vare sig man hyser eller icke hyser sympatier för statskyrkan, så kan man afslå ifrågavarande anslag. Så vidt jag har mig bekant, finnes det icke någon enda människa i mitt kommittentskap, som har något intresse för detta anslag.

Jag för min del vill icke gifva mig in på frågans historiska betydelse, men jag tror att de, som hafva intresse för saken, kunna ännu gifva litet mera för densamma. Jag har icke sett att prostinnor och biskopinnor sökt verka något på enskild väg. Jag tror att på den vägen kunde nog samlas ännu ett eller annat hundrausental kronor, så att det icke kunde vara så nödigt att Riksdagen beviljade detta anslag. Sådan verksamhet skulle utan tvifvel lända ifrågavarande damer till stor heder. Jag yrkar afslag å Utskottets hemställan.

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.
(Forts.)

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Forts.)

Herr Nyström: Jag vill blott i korthet tillkännagifva min ståndpunkt. Jag kommer att rösta mot det föreliggande förslaget, först och främst därför att här föreligga många andra byggnadsföretag, som äro vida viktigare, såsom redan är påpekadt, och för det andra och i synnerhet därför — och det är en omständighet, som ännu ingen påpekat — att det intresse, som man förmenar sig vilja befrämja genom restaureringen och fullbordandet af dessa medeltidsdömer, verkligen icke är något protestantiskt intresse. Man har talat om att dessa byggnader skola fullbordas för att verka för sitt ändamål, för den religiösa känslan, men dessa byggnader äro icke byggda för ett ändamål, som tillhör den protestantiska kyrkan. De protestantiska kyrkobyggnaderna afse Guds ords predikande och gemensam uppbyggelse, men de katolska byggnaderna afse *icke* Guds ords predikande, utan firandet af messan. I Europas stora dömer, såsom i Peterskyrkan i Rom eller i domkyrkan i Cöln, der kan man få se messan firas på olika ställen i de väldiga byggnaderna, och deraf störas ej de olika grupperna af åskådare, ty ändamålet är icke gemensam uppbyggelse, utan firandet af skådespel.

Men att med uppbyggelse höra en god predikan, vare sig i Upsala domkyrka eller i någon annan domkyrka, är icke gerna möjligt, ty dessa äro byggda för ett annat ändamål än för att höra evangelium.

Med afseende på talarens på upsalabänken yttrande, att man ur den religiösa känslans synpunkt i första hand och med afseende på den verksamhet, som utöfvades af kyrkan i medeltiden o. s. v., att man ur den synpunkten skulle arbeta på dessa kyrkors restauration, så vill jag slutligen nämna, att på dessa kyrkobyggnader torde kunna tillämpas följande ord, som jag en gång läste hos en gammal författare: »I den kristna kyrkans äldsta tider hade man prester af guld och kalkar af trä; sedan kom en tid då man fick kalkar af guld och prester af trä.»

Herr Waldenström: Jag kan och vill icke betrakta denna fråga ur estetisk synpunkt, ty dertill eger jag icke förmåga, ehuru väl jag tror, att skön konst kan vara af stor betydelse för ett folks uppfostran, och att de största verk af skön konst utan tvifvel äro storartade och sköna byggnader. Jag kan och vill icke heller betrakta frågan från synpunkten af de stora minnen, som äro förenade med Upsala domkyrka, ty dertill saknar jag också de nödiga förutsättningarne, fastän jag tror, att upprätthållandet af storartade nationella monument kan vara af stor betydelse för upplifvande af den nationella andan hos folket. Ännu mindre vill jag betrakta den föreliggande frågan från statskyrkans synpunkt, och jag beklagar lifligt, att denna synpunkt här blifvit vidrörd. Jag förstår mycket väl, huru man kan hafva intresse för restaurering af ett nationellt monument och ett storartadt verk af skön konst

utan att hafva intresse för statskyrkan, äfven som huru man tvärt om kan hafva intresse för statskyrkan, medan man saknar intresse för restaurering af ett nationelt monument. Jag ser saken helt och hållet från den ekonomiska sidan. Det har här redan blifvit påpekadt, och jag ber att få ytterligare erinra derom, att vi under den närmaste framtiden hafva att bevilja medel till en mängd storartade byggnadsföretag. Här måste byggas nytt hus för riksarkiv, nytt riksdagshus, nytt riksbankshus, nytt serafimerlasarett o. s. v. Allt detta kommer att sluka många millioner kronor, och under sådana förhållanden tror jag det vara väl betänkt att åtminstone för en tid låta frågan om restauration af Upsala domkyrka anstå. Det har också blifvit påpekadt, att man icke med någon bestämdhet kan beräkna de kostnader, hvartill denna restauration kommer att gå. Jag är också af den åsigten, att man icke kan bestämma detta belopp. Det sker mycket ofta, (och jag tror, att det särdeles ofta har händt, när det gällt offentliga byggnader, som bekostats af staten) att man börjar ett byggnadsföretag i den tron, att det skall kosta ett visst beräknadt belopp; men när man slutar, får man se, att det gått till en eller kanske två gånger så mycket. Har man en gång beviljat det först beräknade beloppet, så har man varit tvungen att fortsätta att bevilja medel, så att företaget kunnat fullbordas.

Man har vidare såsom skäl för anslagets beviljande anfört svenska folkets lifliga önskan att få denna nationalhelgedom så snart som möjligt återsteld i det skick, som nu föreslagits, samt sökt bevisa detta lifliga intresse dermed, att enskilda bidrag till ett belopp af 133,000 kronor blifvit insamlade för ifrågavarande ändamål. Jag tror för min del, att en nationalsubskription, som icke lemnat mer än 133,000 kronor för ett sådant ändamål, visar, att intresset bland folket i allmänhet är ganska ringa för saken. När det för några år sedan vardt fråga om att bygga ett enskildt bönehus i Gefle, så insamlades inom en liten förening i denna stad nära hälften af det belopp, som nu genom nationalsubskription kunnat åstadkommas för restauration af Upsala domkyrka.

Det har under diskussionen i Första Kammaren rörande anslagen till Upsala och Skara domkyrkor yttrats några ord, som tilldragit sig min synnerliga uppmärksamhet. När det nemligen var fråga om anslaget till restauration af Skara domkyrka, fäste man synnerlig vikt dervid, att det vore inkonseqvent att, sedan man beviljat anslaget till Upsala domkyrka, vägra anslaget till Skara domkyrka. Jag tror, att ett sådant der konseqvensmakeri alldeles icke är utan sina faror. Man börjar med ett, och sedan åberopar man sig på detta såsom en premiss, hvarifrån konseqvensen bjuder att gå vidare, tills man ledes in i ganska äfventyrliga förhållanden.

Det har vidare sagts, att staten för närvarande har godt

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Forts.)

om penningar och således gerna kan anslå hvad som behöfs för Upsala domkyrkas restauration. Ja, funnes det för Riksdagen ingen möjlighet att använda de penningar, som staten för närvarande har i öfverskott, skulle jag gerna vara med om att anvisa dem för nyssnämnda ändamål. Men, mine herrar, jag tror, att man gjort så stora beräkningar på detta öfverskott, att det omöjligt kan räcka till för mer än en ringa del af alla de ändamål man med detsamma vill tillgodose. På detta öfverskott har man nemligen gjort beräkning för allt möjligt: för grundskatteafskrifningar, för afskrifning af rust- och roteringsbesvären, för byggande af jernväg mellan Ljusdal och Hudiksvall, för byggande af jernväg i Halland. Och detta öfverskott belöper sig dock icke till mer än 6 millioner kronor. Nu är detta visserligen en ganska aktningvärd summa; men icke räcker hon långt, om man skall använda henne till alla sådana ändamål, för hvilka man här velat dela henne. Alltså, om jag ock vore intresserad af saken både ur estetisk och nationel synpunkt, tror jag, att Riksdagen dock gör rättast i att bida tills vidare och låta de penningar, som redan insamlats medelst bidrag dels af enskilde, dels af Upsala stad, förränta sig. Under tiden kan man ju möjligen ock genom en mera utsträckt nationalsubskription lyckas få i hop ännu någon del af det för domkyrkans restaurering erforderliga beloppet.

Det är på dessa skäl som jag yrkar, att Kammaren, med förkastande af utskottets förslag, må bifalla reservanternas hemställan.

Herr *Andersson* i Lysvik instämde med herr *Waldenström*.

Herr *Gumælius*: Den talare, som nu slutade, ansåg att att man borde låta anstå en tid med Upsala domkyrkas restaurering, den tredje talaren i ordningen menade att saken egentligen vore en tidsfråga, och sjelfva upsalarepresentanten medgaf i sitt anförande, att måhända skäl kunde finnas att icke för närvarande bifalla hvad Kongl. Maj:t föreslagit. Jag tror att ingen af dessa herrar har orätt i sina påståenden, om ock hvad upsalarepresentanten angår han väl icke lärer vilja att man tager honom på orden. Jag står emellertid närmare honom i fråga om restaureringsarbetets påbörjande än den andre talaren, som vill att de insamlade medlen skola en tid bortåt förräntas för att få beloppet större. Jag tror nemligen, att, äfven om nu Riksdagen icke beviljar medel för ändamålet, man icke desto mindre mycket väl kan börja med restaurationsarbetet, och jag antager också att man kommer att göra det.

Representanten från Upsala omnämnde, huru som, då man för restaurering af Trondhjems domkyrka hade och länge redan haft ett årligt bidrag af icke mindre än 40,000 kronor från norska statskassan, det icke kunde vara för mycket att svenska statskassan lem-

nade ett bidrag af 70,000 kronor årligen under 7 år för restauration af Upsala domkyrka. Ja, — Trondhjems domkyrkas restauration är ett stort företag, och som vittnesbörd derom kan jag nämna, huru som en person, som har ledningen af byggnadsarbete derstädes sig anförtrodd, på min fråga om huru länge han ansåg det dröja innan kyrkan vore fullkomligt restaurerad. svarade att, om staten vore så vänlig att fortfarande årligen anslå 40,000 kronor för ändamålet och inga enskilda bidrag vore att påräkna — något som man dock hoppades skulle blifva fallet — det antagligen ännu komme att dröja 50 år, innan kyrkan vore färdig. På detta stora företag i Trondhjem arbetas således upp 40,000 kronor om året, under det att här för ett arbete, som dock är betydligt mindre, ifrågasättes att använda 70,000 kronor statsmedel årligen under en kortare följd af år, utom hvad af enskilda gåfvor och kyrkans egna medel skulle samtidigt dertill användas, och då dessa senare beräknas till lika stort belopp, skulle alltså i Upsala årligen upparbetas 140,000 kronor, medan i Trondhjem af statsmedel upparbetas 40,000 kronor årligen.

För att nu komma från det stora till det lilla, vill jag åberopa en erfarenhet från närmare håll. I den stad, der jag har mitt hemvist, fins en kyrka, som för ett par år sedan var ful och illa åtgången. Professor Brunius påstod emellertid att den ursprungligen var vacker och att den kunde blifva ännu vackrare. Ja, han använde till och med ett superlativt omdöme om densamma, såsom ett härligt minnesmärke af kyrkobyggnadskonst. Vi örebroboare beslöto oss för att söka i mån af tillgång åstadkomma medel för kyrkans restaurering. Som det här icke var fråga om någon domkyrka, kunde det icke falla oss in att begära bidrag för ändamålet af staten. Vi ha emellertid under ett par tiotal af år arbetat upp några tusen kronor årligen; ett år — då vi skulle bygga sjelfva tornspiran — gick kostnaden undantagsvis upp till ett belopp mellan 30 och 40 tusen kronor, och arbetet med kyrkans restauration är nu omsider nästan fullbordadt. Men på sju år skulle vi omöjligt kunnat få kyrkan färdig, och det är heller icke behöfligt, knappast lämpligt, att ett företag, sådant som Upsala domkyrkas restaurering, blir färdigt på så kort tid. Af det referat utaf den Kongl. propositionen i ämnet, som återfinnes i Utskottets utlåtande, ser jag också att vederbörande sjelfva föreställt sig, att man kunde drifva arbetet litet mindre hastigt än här nu blifvit ifrågasatt. Det heter nemligen på 90:de sidan i utlåtandet, der Kongl. Maj:ts referat öfver domkapitlets utlåtande i ämnet anföres, att, »derest den framlagda planen skulle med eller utan förändringar befinnas antaglig, det torde blifva nödigt att utan allt för långt uppskof befordra densamma *åtminstone delvis* till verkställighet»; och ett par sidor längre fram heter det, att »mycket af det som hörde till kyrkans inre restauration kunde uppskjutas.»

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.
(Forts.)

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Forts.)

Helt visst kan och bör man arbeta, äfven i Upsala, med måttlig fart, och då det redan finnes ett insamladt belopp af 408,000 kronor, så antager jag, att med ett normalt arbetssätt dessa medel komma att räcka åtskilliga år. Det kan dessutom icke vara skäl att föra tillsammans en stor mängd stenhuggare och andra arbetare för att, såsom upsalarepresentanten yttrade, drifva industrien i Upsala till en stor höjd, ty somlige af dem skulle kanske, sedan restaurationsarbetena der blifvit afslutade, komma att sakna arbete.

Med hvad jag nu yttrat har jag velat säga, att jag i likhet med en annan talare anser denna fråga om statsbidrag allenast vara en tidsfråga; men att det finnes flera andra byggnadsfrågor, som äro viktigare än denna, och deribland i främsta rummet frågan om ett nytt riksdagshus. Den saken är, enligt min tanke, af vida större betydighet, än om restauration af Upsala domkyrka några år förr eller senare kommer att fullbordas. Dessutom tror jag, att staten skall mera villigt lemna bidrag till detta arbete, sedan dels staten hunnit göra undan sina mera viktiga byggnadsföretag; dels de redan insamlade medlen under tiden upparbetats, då staten också sedermera kan vara i tillfälle att bättre bedöma, hvad återstoden af arbetet verkligen skulle kosta. Ur dessa synpunkter och på grund af en del af de skäl, som förut anförts, anhåller jag om afslag å Utskottets hemställan.

I detta yttrande instämde Herr *J. W. Lindh.*

Herr Hammarberg: Jag vill icke ställa denna fråga i jembörelse med någon annan beträffande dess större eller mindre vikt, utan jag vill skärskåda frågan i och för sig själf. Ur denna synpunkt betraktad, är frågan för mig tillräckligt talande för att jag måste anse, att Kongl. Maj:ts framställning bör bifallas. Den är dessutom af den beskaffenhet, att den bör tilltala hvarje fosterländskt sinne. Här är nemligen fråga om att få Upsala domkyrkobyggnad restaurerad i enlighet med den ursprungliga byggnadsplanen, så vidt man numera känner den, och dertill erfordras icke större anslag än 70,000 kronor under 7 å 8 år. Det tyckes som om Riksdagen borde kunna bifalla utan någon svårighet det begärda anslaget.

En talare framför mig yttrade, att man icke borde bevara minnet af den katolska tiden. Jag vet icke hvad han dermed menade. Mig föreföll det dock, som om han icke ville bevara minnet af den tid, då kristendomen infördes i Sverige. Upsala domkyrka grundlades nemligen på 1200-talet, och jag tror, att före denna tid kristendomen icke vunnit stor spridning här i landet. Någon skilnad mellan protestantism och katolicism finnes, så vidt jag vet, icke i detta hänseende. Att man således icke vill bevara minnet af vår kristna tro och det varma sinne, som på den tiden

fans, det kan jag icke förstå. För min del tror jag dessutom, såsom jag redan antydtt, att det ifrågavarande företaget är så beskaffadt, att det bör tilltala hvarje svenskt sinne. På grund af hvad jag anfört och den omfattande utredning, som redan kommit frågan till del, ber jag att få yrka bifall till Utskottets förslag.

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.
(Forts.)

Herr Nils Petersson: Jag har under de anföranden, som de fleste talare hållit i denna fråga, anecknat de skäl, som de ansett tala för bifall till Utskottets framställning, men då dessa skäl redan blifvit bemötta, skall jag icke förlänga diskussionen med att ytterligare upptaga dem till vederläggning. Jag ber dock att få vända mig med några ord mot den siste ärade talaren. Han sade, att vi borde vårda oss om våra minnesmärken i landet. Jag vill dock erinra om, att det är en betydlig skilnad mellan historiska minnesmärken och sådana, som stå i samband med den kato'ska tiden och likasom innesluta inom sig den romerska kyrkan. Dessa senare måste vara för oss af en helt annan betydelse än de förstnämnda. Samme talare ansåg äfven, att man icke skulle hafva någon känsla för religionen, om man vågade yrka afslag å Kongl. Maj:ts och Utskottets förslag. Jag tror att man icke kan lägga något sådant landets nuvarande befolkning till last. Man har, såsom åtskillige talare påpekat, beviljat mångfaldiga anslag till restaurationsarbeten å domkyrkor, men jag tror att man icke med fog kan fordra, att den nuvarande generationen uteslutande skall restaurera de gamla domkyrkorna. För resten anser jag det vara ganska tveifvelaktigt, huru vida våra efterkommande gilla vårt byggnadssätt. Vi hafva en byggnadsmästare, som enligt vår tanke är i detta hänseende ganska aktningvärd och kan utföra alla byggnadsarbeten i sin stil. Men om Herr Zettervall får hålla på, så tror jag att han blir oss ganska dyr. Men det är ju icke omöjligt att tänka sig det förhållande, att femtio eller hundra år härefter man kan komma och säga, att man kommit under fund med att den byggnadstil, som nu användts, varit otjenlig, eller att någon annan anledning till våra efterkommandes missnöje kan uppstå. Detta kan ju åter vara ett skäl att se tiden an. Jag tror därför att den saken kan åstadkommas — ja, jag medgifver att den *bör* åstadkommas — i framtiden; men jag tror att det kan ske genom insamlande af enskilda bidrag, och att man bör se tiden an något längre. Det är förut påpekadt, att andra viktigare saker förestå att tänka på, och att dessa sex millioner, som talats om, kunna användas till andra, mera nödvändiga ändamål.

Här äro flera saker, som jag beträffande denna fråga skulle vilja beröra, men, såsom jag nämnt, de hafva förut blifvit besvarade. Jag anhåller om proposition på bifall till reservationen.

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Forts.)

Herr Lyttkens: Jag hade alls icke tänkt begära ordet i denna fråga, då denna Kammares samtliga statsutskottsledamöter reserverat sig och således uttalat hvad troligtvis pluraliteten i denna Kammare anser rätt.

Men jag begärde ordet, då en talare här förenade med denna fråga den sats, att vi icke skulle vilja fira minnet af kristna religionens införande i Sverige, derest vi icke bevilja anslag till Upsala domkyrkas restaurering. För min del anser jag att firandet af den kristna religionens införande icke står i ringaste sammanhang med och är fullt oberoende af huru vida vi uppföra ett eller par torn på Upsala domkyrka eller ej. Men hvad jag bestämdt vet är, att det i dessa tider af ekonomiskt betryck, hvilka förut så lifligt skildrats af talaren på elfsborgsbanken, skulle väcka en stark ovilja i landet, om man, på sätt samme talare förordat, skulle anslå en half million kronor för att reparera och bygga ett par torn på en kyrka, som icke är fallfärdig, helst det mycket väl kan anstå med denna byggnadsfråga till bättre tider, äfven om kyrkan icke under tiden får ett så prydligt yttre skick, som man kunde önska. Derfor har jag icke kunnat vara med om att biträda detta förslag, enär jag är förvissad om att, när man vid vår hemkomst till oss ställer den frågan: »hvad hafven I gjort vid riksdagen?» och vi på densamma skulle nödgas svara: »vi ha gifvit en half million till torn på Upsala domkyrka», detta skulle väcka ovilja.

Jag yrkar afslag å Utskottets hemställan och bifall till reservationen. Detta är ett företag, som mycket väl kan uppskjutas.

Herr P. A. Siljeström: Ingen kan lifligare än jag inressera sig för återställandet af den gamla vördnadsvärda domkyrkan i Upsala, vid hvilken för mig, som för så många andra, äro fästa många af ungdomens dyrbaraste minnen. Men i fråga om bästa medlet att åstadkomma ett sådant återställande delar jag icke deras mening, som hafva yttrat sig till förmån för anslaget. Jag hyser nemligen stora betänkligheter mot att göra denna fråga till en anslagsfråga. Det kan till och med råda berättigadt tvifvel derom, huru vida en sådan anslagsfråga ligger inom statsverksamhetens område i nu varande tid, då hos en stor del af vårt lands befolkning en mera inåtgående uppfattning af alla religiösa förhållanden allt mer och mer gör sig gällande. Statsanslag torde så mycket mindre här vid lag komma i fråga, som, enligt min tanke, bristande medel till kyrkans restaurering både kunna och böra anskaffas genom enskilda bidrag.

Innan jag i afseende härpå närmare yttrar mig, skall jag söka skingra en illusion som rörande Upsala domkyrkas restaurering gjort sig gällande.

Man har föreställt sig att kyrkans restaurering skulle kunna blifva färdig till den stora fest, som är afsedd att firas år 1893

till minne af Upsala mötes beslut. Med den kännedom jag har om den hastighet, hvarmed reparationer af kyrkor, åtminstone här i staden, försiggått, tror jag mig våga säga, att den ifrågavarande så ofantligt vidtomfattande reparationen svårligen lär kunna fullbordas, till år 1893. Under sådant förhållande synes klokheten bjuda att man fast hellre uppskjuter allt restaureringsarbete till *efter* nyssnämnda år; ty om byggnadsställningarne ännu då stode kvar, skulle detta icke allenast störa festen i det hela, utan jag fruktar derjemte, att närvaron af dessa reparationsställningar skulle kunna hos många framkalla tanken på möjligen behöfliga reparationer af sjelfva denna statskyrka, som räknar sina anor från Upsala mötes beslut, något som man vid ett sådant tillfälle naturligtvis borde undvika.

Hvad nu beträffar möjligheten att erhålla behöfliga penningmedel, så är klart att, om man sålunda tager tid på sig, till exempel tio à tolf år, till dess reparationen påbörjas — och hvad betyda väl tio à tolf års uppskof med restaureringen af en kyrka, som under omkring etthundrafemtio år stått under byggnad och varit i sitt nuvarande skick lika länge, ja längre? — måste det blifva utomordentligt lätt att genom enskild subskription bekomma fyllnaden i de medel, som redan finnas och som under tiden kunna göras fruktbarande. — Det är påtagligen en alldeles för liten summa, som hittills på detta sätt åstadkommits, då man för ett så stort nationellt företag, som restauration af vår förnämsta kyrka, icke kunnat samla mer än föga öfver 100,000 kronor, och jag kan ej annat än föreställa mig, att denna subskription bedrifvits allt för lant. Riket eger 13 à 14 hundra pastorat, och om jag endast tänker mig, att emellan 30 och 40 kronor årligt bidrag tecknades inom hvardera, skulle sannolikt den behöfliga summan inom 10 à 12 år vara samlad. Jag nämner detta endast för att visa, hvilken småsak det egentligen borde vara att anskaffa den summa, som behöfves. Jag vill visst icke lägga någon skatt och tunga på herrar pastorer, ehuru de säkert icke underlåta att äfven sjelfve lemna något bidrag, men nog bör man kunna med säkerhet räkna på att i herrar pastorer hafva 13 à 14 hundra personer, som lifligt intressera sig för sakens framgång. Vända vi oss åt andra håll, så få vi till exempel icke glömma våra fruntimmer. Våra fruntimmer, som icke ryggat tillbaka för det storartade företaget att armera Karlsborgs fästning, skola med all säkerhet intressera sig ej mindre för kyrkoarkitekturen än för befästningskonsten och nationalförsvaret. Men framför allt kunna vi dock med skäl och med hopp om framgång vädja till det storsinta yttrande, som en gång fäldes af en bekant svensk mecenat: »Richesse oblige» — rikedomerna har förpligtelser. Rikedomerna vill sitta i Första Kammaren; rikedomerna vill väga tungt på kommunalstämmor; må det tillåtas rikedomerna, som förut visat hvad den förmår, ehuru i mindre skala och inom en trängre sfer, genom

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.

(Forts.)

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Förts.)

den frikostighet, hvarmed den uppehåller vår nationalteater. — må det tillåtas rikedom, säger jag, att nu träda fram och restaurera Upsala domkyrka. Jag är för min del vida mer benägen att gilla statsbidrags lemnande för restaurerande af våra gamla katedraler i landsorten, såsom nu är fråga om den i Skara och förut skett med dem i Linköping och Vesterås, alldenstund dessa icke kunnat påräkna ett så allmänt deltagande som Upsala domkyrka, hvilken dock ju är vår nationalhelgedom. Och just emedan hon det är, och just emedan jag särskildt älskar detta tempel, unnar jag henne den utmärkelsen att dess återuppbyggande måtte få hvila på det nationella deltagandets breda basis, hvaremot jag skulle beklaga, om det till äfventyrs skulle göras beroende af en knapp majoritet inom Riksdagen eller må hända af den förseglade sedeln vid en votering. Skulle åter ett sådant allmänt deltagande inom landet icke finnas, och hyser nationen icke det ringaste intresse för denna angelägenhet, må då det gamla vördnadsvärda templet, långt ifrån att pryda sig, tvärt om hölja sig i sorgeskrud, ty i så fall skulle hvarje prydnad, huru stilfull den än i arkitektoniskt hänseende kunde vara, endast vara en falsk prydnad.

Herr Lasse Jönsson: Jag ber få säga, att det är med domkyrkorna alldeles som med andra kyrkor på landet att, om det är en fattig kyrka, som behöfver repareras eller ombyggas, då tillhör kyrkan nog församlingen, men är det deremot en förmögen kyrka, då tillhör förmögenheten icke församlingen utan kyrkan enskildt, och församlingen har rätt svårt att få begagna något af kyrkans medel. Vi hafva också i Skåne en domkyrka i staden Lund, hvilken under en lång följd af år haft oerhördt stora inkomster och hvilka enligt statsrevisorernes uppgift under de sista tjugu åren uppgått ända till omkring 100,000 kronor årligen. Detta oaktadt har domkyrkan för sina byggnadsarbeten vid flera tillfällen ingått till Kongl. Maj:t och begärt att få upptaga lån på några hundratusen kronor, emedan hvad den ene arkitekten byggt upp, har den andre rifvit ned. Men ej nog härmed. Enligt hvad några reservanter i Konstitutions-Utskottet vid 1879 års riksdag upplyste, inträffade det märkvärdiga förhållande, att under det år som passerat hade kyrkostyrelsen ingått till Kongl. Maj:t och begärt att få upptaga ett lån af 690,000 kronor i och för uppförande af ännu en kyrka i staden Lund. Det kan väl synas besynnerligt att en domkyrka, som har så rikliga tillgångar, skall behöfva upptaga lån äfven till uppförande af ännu en kyrka i en stad, som redan förut eger en så stor kyrka som domkyrkan i Lund. Antager man att domkyrkorna äro en statens egendom, borde väl hellre tillses att den domkyrka, som har öfverflödiga inkomster, kunde låna dem, som äro i behof, än att taga af dess medel och bygga en ny kyrka. Jag vill dock nämna, att jag nyss gjorde mig skyldig till en missägning, enär

det endast var 500,000 kronor som skulle tillsläppas af domkyrkans medel till den nya kyrkan i Lund, och att de återstående 190,000 af de 690,000 kronor skulle staden Lund amortera till domkyrkan.

På de skäl, som förut blifvit anförda, yrkar jag afslag å Utskottets hemställan.

Ang. anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka.

(Forts.)

Herr Statsrådet Hammarskjöld: Den nu debatterade Kongl. propositionen har icke till afsigt att skaffa Upsala stad ett gudstjensthus. Om det vore fråga om detta ändamål, så förefunnes icke något skäl, hvarför icke Upsala stadsförsamling skulle lika väl som andra församlingar i riket sjelf skaffa sig ett sådant. Upsala domkyrka är för visso icke så oduglig såsom ett protestantiskt gudstjensthus, som man här påstått. De anmärkningar, som man i detta afseende framställt, äro icke öfverensstämmande med verkliga förhållandet. Jag har under många år varit bosatt i Upsala, först såsom student och sedermera såsom akademisk lärare. Under hela denna tid har jag varit en flitig kyrkogångare och från olika platser i domkyrkan afhört mängen god predikan, och endast undantagsvis kunde jag icke höra hvad som sades, men detta händer ju äfven i andra kyrkor. Då således Upsala domkyrka användes och kan användas såsom gudstjensthus, är det icke mer än billigt, att Upsala samhälle kraftigt bidrager till restaurationen af densamma. Detta har också Upsala samhälle visat att det vill genom att utfästa sig att till ändamålet bidra med 200,000 kronor.

Men det är, som sagdt, icke ur *denna* synpunkt, som frågan blifvit gjord till föremål för en riksdagsproposition. Här gäller det ett gammalt, värnadsvärdt och högst betydande byggnadskonstens mästerverk från forna dagar, hvilket nu befinner sig i ett mycket otillfredsställande skick. Det är detta som skulle återställas. Det är en mycket riktig anmärkning, som en talare framställt, att de ursprungliga ritningarne till Upsala domkyrka icke mera finnas till, eller att de åtminstone icke kunnat återfinnas och att man således icke kan säga, huru kyrkan i hvarje detalj ursprungligen sett ut; men å andra sidan är det också lika sant, att densamma till hela sin anläggning och de lemningar, som deraf finnas kvar, erinrar om en viss bestämd stil i kyrkobyggnad, äfvensom att, då flera kyrkobyggnader finnas af liknande stil, man bör kunna konstruera sig till en ritning, som, om den än icke i de särskilda detaljerna är fullkomligt lika med den ursprungliga ritningen, dock framställer en totalbild, som måste mycket starkt erinra om densamma. Den ritning, som nu blifvit af Kongl. Maj:t faststeld, är uppgjord af den störste kunnare inom detta område, som för närvarande finnes i vårt land, och man har således den största möjliga sannolikhet för att kunna återställa kyrkan så att den blir, om icke precis lika, så likväl

Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.
(Forts.)

i väsentlig grad likadan, som den var i sitt ursprungliga skick. Det tjenar nu till ingenting, att jag yttrar mig vidlyftigt om denna sak. Den, som har sinne för återställande af ett sådant byggnads-konstens mästestycke, som detta är, han är med om att bevilja det därför erforderliga belopp, under det att den, som icke har sinne därför, betraktar saken med ligkiltighet och är oemottaglig för skäl. Den ene kan icke öfvertyga den andre.

Nu säger man, att medlen för domkyrkans återuppbyggande böra anskaffas genom den enskilda frikostigheten. Ja, den har redan gjort ganska mycket; men då summan, som erfordras, är så öfverväldigande stor, så må man icke undra öfver, om den enskilda frikostigheten med hopplöshet betraktar företagens framgång, så länge icke staten lemnar ett kraftigt bidrag till det stora verkets fullbordan. Af den Kongl. propositionen framgår klart, att den enskilda välgörenheten antages komma att mycket mera än hittills lemna sina bidrag, om någon utsigt förefinnes, att den storartade nationalhelgedomen må kunna återställas till dess ursprungliga skick. Man har sökt skrämma denna Kammare med förespeglingen, att för ändamålet kommer att äskas mycket mera än det belopp, som nu blifvit begärtd. I det afseendet får jag säga, att jag vid ärendets föredragning tillstyrkt ett på förhand bestämdt belopp just på det att det redan från början må vara uppenbart, att inga vidare uppoffringar af statsmedel för ändamålet må komma i fråga. Jag har sålunda icke velat tillstyrka Kongl. Maj:t att äska, att staten skulle deltaga med t. ex. halfva kostnaden för ifrågakvarande arbete. Jag har icke velat blottställa staten för någon risk, utan jag har föreslagit ett bestämdt fixerat belopp, som icke kunde öfverkridas. Detta belopp, om det fördelas på sju år, skulle enligt min äsigt icke blifva för statskassan så betungande, att det skulle komma att lägga hinder i vägen för byggande af ett nytt riksdagshus, hvilken angelägenhet jag lika mycket som någon inom denna Kammare anser böra snarast möjligt ordnas; ty, mine herrar, de, som sitta här på statsrådsbänken, lida lika mycket af den dåliga luften i detta rum som trots någon af denna Kammares ledamöter.

Anledningen, hvarför Kongl. Maj:t framlagt föreliggande proposition just i år, har varit den, att, med hänseyn till företagens omfattning, man velat i tid taga i tu dermed för att kunna hinna afsluta detsamma till år 1893, hvilket är ett sekularår för Upsala mötes beslut, detta möte, som trots de anmärkningar, som blifvit framställda, har en så stor betydelse för vår religiösa utveckling.

Upsala mötes beslut fattades alls icke under de förhållanden, som en talare uppgifvit, eller att herrarne och presterna tvingade de stackars bönderna att knäböjande godkänna de beslut, som af de förra fattades. Historien om knäböjandet har jag icke förr än nu hört omtalas. Jag vet intet derom, men hvad jag vet, det är att år 1593 bars visserligen icke spiran af konung Karl den

nionde, men Karl den nionde var den som under namnet hertig Karl utöfvade det största inflytandet äfven vid fattandet af Upsala mötes beslut. Nämnde konung har alltid kallats bondekonungen, och det var, understödd af svenska bondeståndet, som han genomdref sin vilja och försvarade reformationen, men ingalunda med tillhjälp af de store herrarne, hvilka tvärt om stodo honom emot och till sist fingo på Linköpings torg lägga sina nackar under bilan. Så litet var det herremännen, som tvingade bönderna att antaga Upsala mötes beslut, att det snarare var bönderna, som förde det beslutet igenom trots herremännen.

Här har erinrats om vårt grannland Norge och de offer man der gjort och gör för restaureringen af Trondhjems domkyrka. Jag har sjelf varit i denna kyrka; den är till stor del en ruin, någon del har af ålder använts såsom gudstjensthus för Trondhjems stads befolkning, men det öfriga var så förfallet, att det var icke mycket mer än en stenhop. Men man har i Norge med dels statsmedel och dels genom enskild insamling anskaffade medel gripit sig an med att återställa det s. k. högkoret inom kyrkan. Och när man ser hvad dermed åstadkommits, då häpnar man. Jag har varit der tillsammans med norrmän af olika samhällsklasser, både stadsbor och landsbor, och det var mig en synnerlig fröjd att se, med hvilken kärlek och beundran alla betraktade det stora verk, hvilket de hvar och en i sin mån hade hjälpt till att åstadkomma. Jag skulle önska, att svenska folket finge erfara tillfredsställelsen af att hafva handlat på samma sätt som det norska.

Herr Hedin: Om det är så, som här har sagts, att en ärad ledamot af Stats-Utskottet skall hafva förklaradt, att ett afslag nu vore blott ett afslag för tillfället och att beviljande af statsanslag för ifrågavarande ändamål vore blott en tidsfråga, då vill jag för min del förklara, att jag äfven i det hänseendet och äfven med den inskränknigen hyser en alldeles motsatt mening mot det höglofliga Stats-Utskottet. Under min numera icke så alldeles korta riksdagstid har jag sannerligen icke sett maken till den hemställan, som det höglofliga Stats-Utskottet gjort i den nu föredragna punkten. Der föreligger frukten af ett förbund mellan högtflygande statskyrkligt-prelatensiska anspråk å ena sidan och lika högtflygande arkitektfantasier — ty annat är det icke — å den andra. Detta foster presenterar man nu för oss under den missledande benämningen: »restaurering» af ett forntida minnesmärke, som råkade brinna upp år 1702. Det är, Herr Talman, något för starkt. Herr Ecklesiastikministern har nyss upplyst, att det högsta man kan säga, d. v. s. att man tror och inbillar sig det, är att man skulle kunna komma till något, som sannolikt i hög grad erinrade om den ursprungliga byggnaden. Och för detta skulle vi af statsmedel utgifva en half million! Jag tän-

Ang. anslag till restaurering af Upsala domkyrka.
(Forts.)

*Ang. anslag
till restaura-
tion af Up-
sala dom-
kyrka.*

ker tillbaka på alla de gånger, då vi nekat eller nedsatt önskvärda anslag för vårt försvar, för vårt undervisningsväsende, för svenska vetenskapens förkofran, anslag, som jag oändligt mycket hellre skulle bevilja än en half million för denna arkitektoniska fantasi. Andra Kammarens protokoll torde ock förvara ett eller annat vittnesbörd derom, att jag icke haft något emot att bevilja statsanslag för ett värdigt bevarande af nationens stora minnen, men jag menar *verkliga* minnen, icke apokryfiska som det ifrågavarande.

Jag anhåller om bifall till reservanternas förslag.

Härmed var öfverläggningen i detta ämne slutad. I enlighet med de gjorda yrkandena gaf Herr Talmannen propositioner å så väl bifall till Utskottets hemställan som afslag å densamma; och förklarade Herr Talmannen sig anse röstöfvervigt förefinnas för den senare propositionen. Votering begärdes, i följd hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill afslå hvad Stats-Utskottet hemställt i 31 punkten af Utlåtandet N:o 14, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Kammaren bifallit Stats-Utskottets förevarande hemställan.

Sammanräkningen af rösterna utvisade 139 Ja och 55 Nej; hvadan Kammaren beslutat i enlighet med ja-propositionens innehåll.

*Ang. anslag
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.*

Punkten 32.

I afgifven proposition hade Kongl. Maj:t föreslagit Riksdagen att till restauration af Skara domkyrka, hufvudsakligen i enlighet med en derför uppgjord plan, bevilja ett anslag af 250,000 kronor och deraf anvisa 35,000 kronor att utgå under år 1886; men hemställde Utskottet under förevarande punkt, att Riksdagen icke måtte för ifrågavarande ändamål bevilja något anslag.

Herrar Grefve *G. Sparre*, Friherre *R. von Kræmer*, *C. E. Casparsson*, Friherre *Fr. von Essen*, *J. Widén*, *F. F. Carlson*, *H. R. Törneblad* och *C. A. Bäckström*, hade i afgifven reservation yrkat bifall till Kongl. Maj:ts ifrågavarande framställning.

Efter föredragning af ärendet anförde:

Herr Trybom: Stats-Utskottet har i sitt afstyrkande utlåtande i denna fråga anfört, »att säker kännedom saknas om det utseende ifrågavarande domkyrka fordom haft och att i följd deraf de restaureringsarbeten, för hvilka anslag begärts, icke kunna afse att återställa kyrkan i hennes ursprungliga skick, utan fast hellre äro att anse såsom en nybyggnad, om ock bemödanen blifvit gjorda att så mycket som möjligt dervid följa den förmodade byggnadsstil, hvori kyrkan ursprungligen blifvit uppförd». Det är dock icke så, att detta byggnadsföretag är att anse såsom en nybyggnad, utan det måste betraktas såsom ett restaureringsarbete, åtminstone för närvarande. Men om dermed skulle dröja några år eller på sin höjd en mansålder, så är det fara värdt, att kyrkan kommer att blifva så förfallen, att den ej vidare kan repareras, utan måste rent af ombyggas.

Vidare har Stats-Utskottet sagt, att den beräkning, som gjorts öfver kostnaderna för arbetet, icke kan anses vara fullt tillförlitlig. Öfverintendentsembetet har nemligen i dess den 30 Juli 1878 afgifna utlåtande i ärendet yttrat, »att det visserligen kunde anses möjligt, att kostnaden för de föreslagna restaureringsarbetena kunde begränsas inom slutsumman 370,000 kronor, men att denna kostnad dock borde med större sannolikhet antagas komma att uppgå till åtminstone 500,000 kronor.» Det lär verkligen vara så, att, när kostnadsförslaget uppgjordes af den nuvarande öfverintendenten, han i sitt utlåtande förklarade, att han icke kunde med visshet beräkna slutsumman till 370,000 kronor, utan att den kunde komma att öfverskridas. Vid samtal med mig i anledning häraf har han dock förklarat, att, när man börjar rivna en gammal mur, det väl kunde hända, att en annan mur, ämnad att stå kvar, också måste ombyggas, samt att det därför vore absolut omöjligt att med visshet kunna säga, hvad ett så beskaffadt arbete skulle komma att kosta. Men han hoppades dock, att kostnaden icke skall komma att öfverskrida den slutsumma af 370,000 kronor, hvarpå kostnadsförslaget slutar, desto hellre som virkespris och äfven annan byggnadskostnad nu vara vida lägre än år 1878, då kostnadsförslaget uppgjordes. Vidare säger Öfverintendentsembetet, enligt hvad Utskottet citerar: »Embetet ansåge dertill att, derest tillgångar för arbetet i dess helhet ej kunde inom den närmaste framtiden beredas, det i sådant fall vore att föredraga, att med godkännande af restaureringsplanen, sådan den föreläge, vissa hufvuddelar deraf bestämdes att, jemlikt förslaget, bringas till verkställighet, på sätt i dylika fall tillförene egt rum, i mån af tillgångar, samt att fullbordandet af arbetet lemnades åt framtiden.» Om man skulle göra på det sätt, som Öfverintendentsembetet här föreslagit — jag ber att få erinra, att det icke är den nuvarande öfverintendenten, som afgifvit detta utlåtande — så skulle följderna deraf blifva den, att kyrkan blefve ännu mera oigenkänlig och olik sitt ursprung-

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

*Ang. anslag
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.*

(Forts.)

liga skick än den redan är. När man ser på de afbildningar af kyrkan, som blifvit utdelade här i Kammaren, och fäster sig vid afbildningen N:o 1, skall man finna, huruledes kyrkan blifvit misshandlad, det vill säga att de reparationsarbeten, som tid efter annan blifvit verkställda, reut af vanstält kyrkan från dess ursprungliga skick. Jemför man denna sida med den norra, som finnes på afbildningen N:o 2, så skall man finna, att det är en väsentlig skilnad i stilen; och den ursprungliga stilen återfinnes just å den senare afbildningen.

Vid jemförelse af Utskottets motivering för det begärda anslaget till restauration af Upsala domkyrka och mot det för Skara domkyrka, så befinnas dessa vara i rak strid mot hvarandra. Jag vill dock icke fästa mig vid denna oegentlighet, utan endast framdraga de skäl, som tala för detta senare anslags beviljande.

Kyrkan är i det förfallna skick, att det är fara för att den, om icke reparation snart företages, skall falla i ruiner; och gifvet är, att det blir mycket dyrare att sedermera bygga om den än att nu företaga den nödiga reparationen. Man kan undra på, att denna kyrka blifvit så förfallen i jemförelse med rikets öfriga domkyrkor, men dervid får man komma i håg, att den är belägen i en stad, som fordom varit utsatt för ständiga härjningar af fiendehand. Kyrkan har också den ena gången efter den andra blifvit afbränd, och efter danska kriget på 1560-talet voro föga mer än yttermurarne kvar. Befolkningen i de angränsande landskap, som då tillhörde Danmark, hafva säkerligen många gånger deltagit i dessa härjningar och derigenom bidragit till kyrkans förstörelse, hvarför med skäl torde kunna vädjas till nuvarande ombuden för dessa landskap i fråga om beviljande af anslag till kyrkans återställande i sitt ursprungliga skick.

Vidare vill jag påpeka, huru ringa och fattig den församling är, för hvilken denna kyrka närmast är afsedd. Dess tillgångar äro så små, att det icke är möjligt för församlingen att ens tänka på att reparera kyrkan, än mindre att restaurera den i sitt forna skick. Domkyrkan eges icke heller af församlingen, som icke ens har rätt att öfver densamma disponera. Domkapitlet handhafver dess angelägenheter och beslutar om nödiga reparationer. Å afbildningen N:o 2 synes en stenhög vid kyrkans fot, lemningar efter det nedtagna tornet. Denna stenhög ansågs vanprydande, och församlingen önskade få bort den, men domkapitlet förklarade, att stenen finge ligga kvar till blifvande restauration. Häraf torde framgå, att församlingens förhållande till en domkyrka är helt annat än till vanliga sockenkyrkor, hvadan ock underhållsskyldigheten torde vara något olika. Domkyrkorna i de äldre stiften hafva allt sedan reformationen ansetts tillhöra staten, som på grund deraf äfven bidragit till deras återställande, när brand eller annan åverkan öfvergått dem. Detta har icke heller varit mer än billigt, efter som staten vid den

tiden tog ifrån dem deras ganska betydliga egodelar. Enligt »Sveriges inre historia från Gustaf den I» af Hans Forssell utgjordes Skara domkyrkas gods af 157 hemman, 14 tomter och åkrar samt räntor af penningar, spanmål och dagsverken m. m., som indrogs till statsverket och användes till rikets båtnad. Afkomsten af denna egendom skulle nog räckt till att underhålla domkyrkan, dertill den ock var gifven, utan att bidrag från annat håll behöft begäras. Denna indragning af domkyrkogodsen skulle väl äfven kunna kallas för en »sekelgammal orättvisa», som bör godtgöras, lika väl som grundskatternas påläggande. Så väl det ena som det andra hade sin grund i rikets nöd, och då nu enständigt fordras, att grundskatterna böra, såsom orättvist tillkomna, afskrifvas, kan af samma skäl ifrågasättas återställande af dessa gods; men om så icke kan ske, torde dock staten och dess målsmän deraf känna sig kraftigt manade att verksamt bidra till dessa kyrkors återställande från deras förfallna skick. Skara domkyrkas efter förenämnda godsindragning öfverblifna inkomster äro alldeles otillräckliga för dess nödortfuga underhåll, och församlingens, landstingets och enskildes lemnade bidrag förslå icke heller långt för restaurationens verkställande; endast statens kraftiga mellankomst kan här hjälpa. Men om det begärda anslaget beviljas af Riksdagen, skall det sedermera blifva vida lättare att af församlingen och enskilda få hop hvad som kan brista; ty gifvet är, att offervilligheten blir större, när utsigt förefinnes, att arbetet kan utföras. Viss om denna ökade offervillighet, i händelse af anslagets beviljande, hemställer jag om bifall till Kongl. Maj:ts proposition med det i Första Kammaren redan beslutade tillägg i klämman, hvilken derigenom skulle komma att lyda sålunda: »att Riksdagen, med bifall till Kongl. Maj:ts framställning, må till restaurering af Skara domkyrka, i hufvudsaklig enlighet med den därför uppgjorda planen, bevilja ett anslag af 250,000 kronor och deraf anvisa på extra stat för år 1886 ett belopp af 35,000 kronor, dock med vilkor att restaureringsarbetet utan vidare tillskott från statens sida fullbordas.» Detta tillägg har tillkommit för att aflägsna den fruktan Stats-Utskottet tyckes hysa för att staten skall få lemna ytterigare bidrag, i händelse det nu ifrågasatta icke skulle komma att räcka.

Herr Talman! Jag yrkar bifall till den Kongl. propositionen med detta tillägg.

Häruti instämde herrar *Roth* och *E. G. Fredholm*.

Herr Sven Nilsson yttrade: Efter den utgång frågan i föregående punkt fick i Kammaren, föreställer jag mig, att man icke särdeles mycket behöfver uppträda till försvar för Stats-Utskottet i föreliggande punkt, och jag tror, att man kan anföra flera skäl för bifall till denna punkt än som blefvo anförda för

Ang. anslag till restaurering af Skara domkyrka.

(Forts.)

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

afslag å Utskottets hemställan rörande Upsala domkyrka. Här är nemligen förhållandet, att man åtminstone delvis vill bygga nästan en ny kyrka, hvarom det icke var fråga i Upsala, ty faktum är, att delar af Skara domkyrka icke kunna repareras utan måste rifvas i grunden. Detta är enligt de upplysningar man fått af handlingarna. Under sådana förhållanden förefaller det mig, att den mening, som representanten från Skara äfven uttalade, att det skulle vara lämpligare för kommunen att bygga en mindre kyrka än att underhålla den stora domkyrkan, är ett ytterligare skäl för bifall till Utskottets hemställan, i all synnerhet som jag föreställer mig, att staden Skara icke har särdeles intresse af att hafva en kyrka, som är så stor som den nuvarande. Man kan ej annat än förundra sig öfver att staden Skara låtit kyrkan på det sättet förfalla, att den nu är så fallfärdig, att sakkunniga personer påstå, att det icke är möjligt att reparera densamma.

Jag har ansett det vara denna stads skyldighet att litet mera sörja för domkyrkans bestånd, så vida man vill använda densamma, och den liknöjdhet, som i detta afseende egt rum, kan väl ej betraktas annorlunda, än att staden vill skaffa för sig en ändamålsenligare kyrka än den nuvarande.

Samme talare gjorde en jämförelse mellan de skatter, som kyrkan fordom uppburit, och grundskatterna i allmänhet. Ja, på den tiden afskref man en grundskatt, som tillkom kyrkan, och nu vill man afskrifva en grundskatt, som kommer staten till godo, och man handlar således i detta fall fullkomligt konsekvent.

Han sade äfven, att den motivering Stats-Utskottet anfört icke vore fullt riktig i afseende på hvad som yttrats om Öfverintendentsembetets utlåtande. Jag kan icke förstå, huru man kan hysa en sådan mening, då Stats-Utskottet har grundat sin åsigt i detta fall på en offentlig handling, hvori Öfverintendents-embetet förklarar det vara ovisst, att det föreslagna beloppet af 370,000 kronor skulle räcka till, utan restaurationen skulle sannolikt komma att kosta betydligt mera. Detta beroende på, huru mycket som af kyrkan kommer att nedrifvas.

Det är gifvet att, derest Kongl. Maj:ts förslag af Riksdagen antages, så har Riksdagen icke beviljat mer än 250,000 kronor, hvadan det tillägg, som den ärade talaren föreslog, icke eger någon betydelse. Ty äfven om denna Riksdag nu beslutar på sätt han föreslog, lär en annan Riksdag nog hafva rättighet att frångå det beslut, som nu fattats, och höja anslaget.

Jag anhåller om bifall till Stats-Utskottets förslag.

Herr Wieselgren: Bland de argument, som under denna diskussion anförts för afslag å Kongl. Maj:ts proposition om anslag till ett par domkyrkors restauration, skall jag genast ingå på det, att det vore bättre, att det kyrkliga intresset visade sig

i bemödande att rekonstruera statskyrkan än i att reparera domkyrkor. För min del har jag dock icke, då jag fattat mitt beslut i frågan, utgått från denna ståndpunkt. Jag tror icke att här egentligen är fråga om annat, än huru vida vi skola bevara minnen från forna dagar, i hvilka våra fäders ansträngningar och uppoffringar tagit gestalt. Väl har man sagt, att dessa anslag icke borde bifallas, därför att man icke med visshet känner dessa kyrkors ursprungliga utseende och stil. Jag ber då att ytterligare få betona, att de kyrkliga byggnadsstilarna i sina hufvuddrag icke bero af tycke och smak utan tvärt om äro noga bestämda, så att svårigheten att träffa det rätta i förevarande fall icke är stor. Om ett eller annat ornament vid restaurationen skulle blifva olika, betyder ju mindre, blott den egentliga stilen vidhålles.

Att det skulle kunna läggas den lilla staden Skara till last, att den låtit sin domkyrka förfalla, tror jag icke rimligtvis kan sägas, då man kommer i håg, att denna stad ofta »klädt blodig skjorta» för fosterlandet och att det är just under dessa landets strider, som Skara domkyrka blifvit ramponerad. Jag tror således icke att vi böra förebrå det lilla samhällets invånare, att de icke kunnat kraftigare värna om sagda sitt tempel, i synnerhet som detsamma icke är någon vanlig församlingskyrka, utan en domkyrka. Men då det likväl sagts, att Skara samhälle i detta fall begått en försumlighet, ber jag få uppläsa en del af ett Kongl. bref den 30 November 1643 till biskopsembetet i Skara. Med anledning af domkapitlets klagan öfver att domkyrkan vore förfallen och måste förfalla allt mer och mer, då man icke hade råd att afhjälpa bristfälligheterna, sedan regeringen tagit ifrån domkyrkan största delen af dess återstående inkomst för byggnad af ett par nya i Göteborg och Kalmar, säger regeringen:

Nu såsom H. K. M:t wäl wore benägen, uppå Episcopi och Capitularium underdånige ansökiande och begäran domkyrckian icke allenast hiälpa uthur bem:te gäll och skull, uthan *medell* förskiuta och suppeditera, *hvarigenom hon kunne stå att repareras och förfärdigas*, men effter *H. K. M:t och fäderneslandet*, det Biskopen och Capitularibus nogsampt ähr kunnigt och witterligt, ähr *medh een beswährligh last och börda af kriget för uthan annan tunga, som af regementsförandet härflyter*, behäfftat; altså kan Hennes Kongl. Maj:t nu och wedh *denne tijdh* icke denne sin *benägenheet och wilia emoth bette domkyrckia* fullborda ock i wärcket låta spörria, *uthan för denne tijdz olägenheet nödgas sigh ändskylla och uhrsächtta* — — —

Om tiderna nu blifwit bättre, så att vi icke behöfwa »undskylla eller ursäkt oss», då det gäller att uppfylla vår skyldighet mot den kyrka, hvars enskilda förmögenhet riket i tider af nöd och trångmål tillegnat sig, så borde vi väl icke heller vara allt för svåra i vårt tillvägagående emot den och icke heller vara

*Ang. ans^{ag}
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.*
(Forts.)

allt för — konsekventa. Det torde äfven hafva sin betydelse, att, om man nu icke beviljar det begärda anslaget, beröfva vi en församling det tempel, som den af ålder egt; och det skall sedan må hända snart nog komma en tid, då, sedan kyrkan förfallit och ostridigt uppnått värdigheten af *ruin*, vi »af vördnad för våra gamla minnen» anse oss förbundna att bevilja anslag för ruinens upprätthållande.

Jag vill i detta hänseende påminna om, att Riksdagen helt nyss beviljat anslag för förhindrande af att Visby kyrkoruiner skola sjunka i grus. Innan Skara domkyrka mötes af samma öde, torde vara skäl att hjälpa henne; och af sådan anledning ber jag få yrka bifall till det förslag, som den förste talaren framstälde.

Med Herr Wieselgren instämde Herrar *Arwidsson, J. H. G. Fredholm, Sjöcrona, Svensson* i Bossgården, *Schenström, Abr. Rundbäck, Wennérus, Palmær, Lönegren, Östling, Herslow* och *Wagenius*.

Herr Trybom: Jag är uppkallad af en ledamot af Stats-Utskottet på skånebänken, hvilken bestämdt förklarade, att Skara domkyrka vid en blifvande restauration måste rifvas i grunden, och att det således icke vore en restauration utan en total ombyggnad, hvarom här vore fråga. Jag förstår icke, hvarest den ärade talaren hemtat anledning till detta påstående. I handlingarne står endast, att kyrkan är fallfärdig så till vida, att utom det ena tornet, som redan är nedrifvet, äfven det andra tornet måste inom kort nedtagas, derest icke restaureringsarbetet mellankommer. Men nog kan sjelfva kyrkan ännu stå, må hända en hel mansålder. Ju längre emellertid den får stå i sitt nuvarande skick, desto svårare och dyrbarare blir den att upphjelpa. Jag vill vidare erinra derom, att vi för närvarande icke, förutom Upsala domkyrka, hafva någon mera domkyrka än Skara, som kan komma i fråga till restaurering. De öfriga domkyrkorna hafva redan erhållit hjälp. Linköpings domkyrka har kostat ganska betydligt, men står nu synnerligen vacker. Likaså Vesterås domkyrka, hvilken äfven åtnjutit statsbidrag. De enda domkyrkor, förutom Upsala och Skara, som ännu finnas restaurerade, äro de i Strengnäs och Wexiö, och jag tror icke, att för någondera af dessa statsbidrag behöfver anlitas. Skara domkyrka är sålunda jemte Upsala den enda, hvars restaurering är af nöd påkallad, och jag ber Kammaren vid frågans bedömande behjerta ej mindre denna omständighet än ock det förhållandet, att Skara samhälle är så litet, att det omöjligt kan på egen bekostnad ställa i verket ett så kostsamt arbete som domkyrkans restauration.

Herr Sven Nilson: Jag ber att få fästa så väl den siste talarens som Kammarens uppmärksamhet derå, att jag icke yttrat mig på det sätt, han förmenat. Jag sade att kyrkan måste *delvis* rifvas i grund och ombyggas. Jag föreställer mig att, då det heter att kyrkan är fallfärdig, något byggnadsarbete på sådana murar ej kan försiggå. Det står också på 95 sidan i tredje stycket af utskottsbetänkandet följande: »Och då omsider mellan det nordvestra tornet och kyrkans mur en betänklig remna begynte blifva synlig, samt denna remna efter flera af sakkunnige personer anställda besigtningar och till sist af dåvarande arkitekten, numera Öfverintendenten H. Zettervall företagen grundlig undersökning befans hotande, nödgades man år 1872 nedtaga detta torn till samma höjd som kyrkans tak. Inom en icke aflägsen framtid synes enahanda åtgärd blifva oundgänglig äfven i fråga om det andra tornet, och derest detta måste nedtagas, fruktar man för hela den vestra gafvelns bestånd.»

Således är det väl uppenbart, att jag i det af Herr Trybom anmärkta afseendet icke sagt något som icke är sant.

Herr Grefve Sparre: Emellan den nu ifrågavarande och Upsala domkyrka förefinnes, såsom redan är påpekadt, den skillnad, att den senare ännu befinner sig i det skick, att gudstjänst der kan hållas och att ingen fara är att den inom kort skall falla i ruiner. Denna väsentliga olikhet emellan att reparera kyrkan, så att den kan begagnas — såsom fallet är här — och att återställa den i den form den hade för århundraden tillbaka och före den första stora branden, hvarom egentligen var fråga i föregående punkt, måste nogga bemärkas. Om Kammaren behagar taga kännedom om de ritningar och skizzer öfver kyrkan, som äro utdelade, skall Kammaren finna, att af de båda tornen har det ena redan fallit eller är nedrifvet, och att det andra hotar att falla. Kring det förra tornets fot ligger en hop sammanfallna stenar. Är det väl på detta sätt vi skola vårda våra historiska minnen? Är det så det svenska folket skall efter åtnjuten 70-årig fred, eller en fred så långvarig att Sverige ej förr åtnjutit någon liknande, och efter det den allmänna välmågan härunder hos alla klasser stigit, låta förfalla ett tempel, som våra förfäder uppbyggt på en tid, då de skånska provinserna ännu icke tillhörde Sverige, då landets folkmängd knappt var hälften så stor som nu, och då beständiga krig sögo landets merg? Äro vi verkligen nu så långt komna, att vi vilja låta ett sådant tempel falla i ruiner? För att hindra dess fall måste staten för eller senare träda emellan, och ju längre dermed dröjes, desto större blir kostnaden därför. Det förtjenar likväl att anmärkas, att vid Gustaf I:s reduktion togos ifrån domkyrkan icke mindre än 137 hela mantal jord och, på sätt den ärade talaren från Göteborg upplyste, beröfvades kyrkans återstående inkomster för att dermed understödja domkyr-

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

*Ang. anslag
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.*
(Forts.)

korna i Kalmar och Göteborg. Man har talat om orättvisor, men må icke rättvisan nu fordra att, sedan staten på detta sätt tagit ifrån kyrkan hennes egendom i tvenne olika former, då den först borttagit de af mig nyss omnämnda 137 mantal och sedan beröfvat henne under viss tid hennes inkomster, och då kyrkan befinner sig i det tillstånd att hon är färdig att ramla, att, säger jag, staten räcker denna kyrka en hjälpsam hand. Behovvet deraf är så mycket större, som detta lilla samhälle i Skara, med en befolkning af omkring 3,000 personer, omöjlig kan underhålla denna kyrka. Då domkyrkorna i allmänhet anses såsom så beskafade monumentala byggnader, att staten bör underhålla dem, så kan jag icke förstå, hvarför man först nu uppfunnit den tanken, att vi icke skola vårda oss om dessa tempel. Under den tid jag varit riksdagsman har man beviljat anslag både till Linköpings och Vesterås domkyrkor. Mine herrar! Det var en tid, då vi vestgötar stredo med uppsvearna om herraväldet. Uppsvearna togo det, och nu begära vi för den plats, der kristendomen först slog rot och det första templet uppfördes, hvilket skedde, såsom af handlingarne synes, redan på 1100-talet, en obetydlig summa till restauration af detta tempel, sedan staten plundrat dess tillgångar och det befinner sig i ett sådant skick, att gudstjenst der icke kan hållas. Den som sett denna kyrka måste medgifva att den icke kan stå allt för länge; det ena tornet är redan borta, och det andra hotar att ramla. Af de gjorda undersökningarne framgår, att kyrkan icke kan fortfara att blifva stående utan att ombyggas.

Man har sagt att det vore ett improduktivt ändamål, till hvilket man här begär auslag. Är det verkligen så, mine herrar, att bibehållandet af den religiösa andan och tendensen betraktas såsom ett improduktivt ändamål? Förtjenar icke den kraft, som dessa gifva åt nationen, att uppskattas? Är det en improduktiv kraft? Så sinliga varelser vi äro likväl att yttre företeelser verka på vårt inre, och den som inträder i ett tempel, som genom sitt yttre är vördsnadsbjudande, kan icke undgå att känna intrycket deraf och manas betänka att det är upprest till Guds ära. Skulle vi då hafva hjerta att låta det första tempel, som funnits i Sverige och hvilket är uppfördt med kristendomens inträde i landet, falla i ruiner. Jag kan omöjligt föreställa mig detta. Jag upprepar ännu en gång, att då man talar om rättvisa, så är det väl rättvist att staten, som har tillegnat sig kyrkans egendom, tager hand om denna kyrka, så att hon icke faller i ruiner. Den enda farhågan är den att medlen icke skulle räcka till. Men om man vid beslutet fogade det tillägg, som här redan är framställt, nemligen att man vid beviljandet af penningarne fäste det vilkor, att restaurationsarbetet utan vidare anslag från statens sida skulle fullbordas, vore ju alla bekymmer då tillfredsställda, och utan tvivel kan, med en förståndig ledning af arbetet, mycket uträttas för 250,000 kronor. Jag vill tillägga, att det är så mycket angelägg-

nare att nu besluta derom, som man redan gjort en subskription för detta ändamål, och äfven Skaraborgs läns landsting anslagit ett belopp af, som jag tror, 15,000 kronor, med det vilkor att arbetet inom år 1887 års utgång skall vara fullbordadt; annars strykes äfven denna tillgång. Och templet går med så mycket säkrare steg sin undergång till möte.

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

Jag ber att få instämma i reservanternas yrkande, med det tillägg som föreslagits, nemligen att anslaget beviljas med det vilkor, att restaurationsarbetena utan vidare statsanslag skola fullbordas.

Herr vice Talmannen L. O. Larsson: Jag har icke begärt ordet för att bemöta den näst föregående talarens yttrande, ty jag tror att det icke behöfves, då, så vidt jag förstår, Utskottets utlåtande innefattar fullt talande skäl för det slut, hvartill Utskottet kommit och till hvilket jag yrkar bifall, men jag har icke kunnat underlåta att uttala min förvåning öfver den icke för första gången framträdande fordran på statens mellankomst i fråga om dessa domkyrkor. Hvarje gång sådan fordran ställes på staten, får man höra upprepas, att om icke staten underhåller dessa kyrkor i stiftsstäderna, så förfalla de till ruiner o. s. v., och detta skäl har nu åter med synnerlig styrka framhållits, det vill säga att i de församlingar — och endast i dessa — der biskopar, domprostar och domkapitel äro församlingsmedlemmar, der är det kyrkorna förfalla till ruiner, om icke staten träder emellan med stora anslag, under det att hvarje annan församling, hur fattig den än är, icke allenast måste utan ock vill väl vårda och underhålla sin kyrka. Detta synes besynnerligt och kan ej förklarar på annat sätt, än att man icke är på det klara med *hvem*, som eger dessa domkyrkor med tillhörigheter. Å ena sidan säger man att det är församlingen, som eger dem och skall underhålla dem, men å andra sidan säger man: »nej, det är statens egendom och därför är det staten, som skall underhålla dessa kyrkor.» Då har jag tänkt att, om det är statens egendom, som staten har att disponera öfver, så är det egendommeligt att man icke tager från den statens egendom — den domkyrka — som har öfverflöd på medel, och hjälper der medel saknas. Jag har icke sådan kännedom om eganderätten till dessa kyrkor, att jag härutinnan skulle ha något omdöme att uttala, men representanten från Skara, som är jurist, har bestämdt förklarat att Skara domkyrka lika som alla domkyrkor är statens egendom, som förvaltas af domkapitlet. Då vi veta att vi hafva en domkyrka, som är så rik, att uppfinningsförmågan att förstöra dess inkomster snart borde kunna vara uttömd, har jag velat uttala denna tanke, ty en undersökning om eganderätten och dispositionsrätten till dessa kyrkor med tillhörigheter kunde åtminstone löna mödan att låta verkställa. Är det statens egendom,

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

så bör man väl kunna äfven här taga der det finnes och lägga till der det behöfvas, lika som i fråga om annans egendom och inkomster, men är det *icke* statens egendom, då är det icke heller statens skyldighet att underhålla dessa byggnader.

Jag skall icke vidare upptaga Kammarens tid. Jag yrkar afslag å det ifrågavarande anslaget.

Herrar *S. M. Olsson, Erickson* i Bjersby, *Ekman, Wallmark* och *Nyqvist* instämde med Herr vice Talmannen.

Vidare anförde:

Herr Nils Petersson: Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma med den föregående talaren, men då Grefve Sparre talat om att välmågan är så stor i landet, så tror jag icke att detta stämmer väl öfverens med hvad han vid föregående tillfällen yttrat, och jag hoppas att han må bibehålla de åsigtter han förut visat sig hafva i detta hänseende.

Hvad beträffar jmförelsen med grundskatterna, så tror jag nog den jmförelsen håller streck så till vida, som att grundskatterna äro en orättvisa och man må hända kan hysa någon tvekan om rättmätigheten, i fall man ser litet närmare till huru domkyrkorna fått sina egendomar. Men deraf följer ock, att jag måste bestrida rättigheten af hvad man vidare sagt, att det vore samhällets pligt att underhålla domkyrkorna, helst då dessa kyrkor äro byggda och erhöllo sina medel för andra ändamål, såsom vi hafva hört, än till Guds ords predikan, och således kan det icke vara samhällets pligt att underhålla dem. Är det då icke bättre att samhället sparar sig till sådant, som verkligen motsvarar dess ändamål.

Jag yrkar afslag.

Herr Grefve Sparre: Jag tillstår att man icke kan underlåta att vid dessa diskussioner göra den reflexionen, att vi sätta icke mycket värde på våra gamla minnen. Vi förglömma dem helt och hållet i de närvarande striderna om små och obetydliga saker. En stor författare har likväl sagt, att den nation, som icke bevarar sina minnen, är icke värd att lefva. Vi hafva nyss talat om vårt grannland Norge, der man redan under 20 år fortsatt och sannolikt ännu framdeles under minst lika lång tid kommer att fortsätta med ett anslag af 40,000 kronor om året till ombyggnad af domkyrkan i Trondhjem. Då skulle vi här i Sverige, som har en folkmängd dubbelt så stor som Norge, icke anse oss hafva råd att restaurera ett tempel, hvilket *icke* ännu fallit i ruiner, såsom fallet är med domkyrkan i Trondhjem, men är på god väg.

Vi äro rädda för att underhålla våra domkyrkor och låta dem i stället förfalla, under det att vårt grannland uppbygger

å nyo en ruin, ty Trondhjems domkyrka är, som bekant, en ruin. Detta är en jernförelse, som icka utfaller till Sveriges fördel. Den varma känsla norrmännen i allmänhet hysa för sina minnen, den omtanke med hvilken de vårda dem, gör på mig vid jernförelse med det språk, som föres här i Kammaren, i det man säger, att bäst vore att rifva ned Skara åldriga domkyrka, ett pinsamt intryck. Herrarne torde förlåta mig det.

Man har här sagt, att man kan taga från den ena och lägga till den andra kyrkan. En talare på göteborgsbänken har upplyst om, att det skedde under sjuttonhundratalet, att man tog från den ena kyrkan i Skara för att uppföra och underhålla andra kyrkobyggnader i Kalmar och Göteborg.

Man har förebrätt mig, att jag talat om välmåga, under det att jordbrukarne inom landet vore i en betryckt ställning. Men jag talade om ställningen i Sverige i allmänhet nu mot hvad den var på den tid dessa kyrkor byggdes. Herrarne torde väl icke bestrida, att i allmänhet tillståndet i landet i följd af jordens odling m. m. nu är vida bättre än förr, samt att de fattigare klasserna nu befinna sig i en jernförelsevis bättre ställning. Jag har således nu kunnat säga detta, emedan jag vid ett annat tillfälle under riksdagen talat om de åtgärder jag velat vidtaga till förmån för den jordbrukande klassen och förbättrande af dess ställning. Icke står ju detta mitt tillvägagående i strid dermed, att jag här säger, att välmågan i landet nu vore vida större än för 300 år sen. På *den* tid, då Sverige var inblandadt i ständiga strider, kunde vårt land uppföra dessa kyrkor! Det är en evinnerlig skam för vårt land att nu efter en sjuttioårig fred låta dessa kyrkor falla i ruiner.

En annan talare på kalmarbänken sade, att, då jag uppläst ur handlingarne, att man tagit från Skara domkyrka 157 hemman, som de förut egt, man borde gå in i någon pröfning af, huru kyrkan ursprungligen kommit i besittning af dessa hemman. Hvad kan den ärade talaren hafva för anledning att framställa insinuationer om, att kyrkan icke skulle hafva förvärfvat dessa hemman på ärligt sätt! Vi veta litet hvar, huru kyrkor i forna tider kommit i besittning af sina stora egendomar. Man skänkte för sin själs salighets skull sina egendomar åt kyrkan. På sådant sätt har kyrkan kommit i besittning af sina stora egendomar. Skänk lärer väl vara lika ärlig åtkomst som något annat fång. Man är således icke berättigad att säga, att kyrkan icke på rätt väg kommit i besittning af hvad som blifvit densamma skänkt.

Slutligen har vice talmannen sagt, att det vore besynnerligt, att det endast väckts fråga om restauration af domkyrkor, men icke om andra kyrkor. Detta kommer sig helt enkelt deraf, att dessa domkyrkor från början tilltagits i så stor skala och byggts på allmän bekostnad. Derfor kan ett så litet samhälle

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka. som till exempel Skara icke underhålla sin stora domkyrka. Denna har uppbyggt på en tid, då Skara var kristendomens hufvudsäte här och domkyrkan derstädes den förnämsta. Den byggdes också i stora dimensioner, och färdig blef den af fienden åtskilliga gånger bränd jemte staden. Nu äro förhållandena förändrade. Förändrade äro kommunikationerna, hvilket gjort Skara till en liten ort. Deri ligger väl icke något underligt. Det är ingenting att förvåna sig öfver, att ett litet samhälle icke kan underhålla en kyrka, som uppförts för ett stort ändamål. Derfor har man gifvit staden det råd att rivna ned domkyrkan och i stället bygga upp en annan och mindre kyrka. Vilja herrarne under sådana förhållanden verkligen neka detta anslag, deraf resultatet skulle blifva att denna stora domkyrka nedslås och en annan mindre kyrka uppföres? Jag hoppas emellertid, att den svenska Riksdagen ännu icke kommit till denna punkt.

(Forts.)

Herr Statsrådet Hammarskjöld: Herr Talman! Mine Herrar! Då jag mer än väl inser, att Kammaren tröttnat vid detta myckna tal om domkyrkorna, vill jag endast yttra några få ord.

Då det blef bekant, att regeringen hade för afsigt att för Riksdagen framlägga en proposition rörande anslag till restaura- tion af Upsala domkyrka, kom till mig en deputation, bestående af ledamöter af denna Kammare, tillhörande olika lefnadskall, med en begäran att regeringen äfven måtte taga i öfvervägande, om icke ett anslag borde begäras i och för restauration af Skara domkyrka. Jag hade därför all anledning antaga, att allmän- heten i den provins, der kyrkan är belägen, hyste ett varmt in- tresse för densamma och önskade ett initiativ från regeringens sida i denna fråga. — Jag insåg mycket väl, att Skara dom- kyrka i storlek, rykte och i prakt icke kunde jämföras med Upsala domkyrka, men den var dock äfven den ett betydande minnes- märke från vår forntida byggnadskonst. Å andra sidan funnes ett skäl, som talade starkare för Skara domkyrka än för den i Upsala, nemligen att Skara domkyrka skulle, om iugenting åt- gjordes, förfalla till ruin, samt att det slutligen äfven var uppen- bart, att den lilla församlingen icke kunde förmå göra något för att förekomma en sådan olycka. Af dessa skäl ansåg jag mig böra tillstyrka Kongl. Maj:t att för Riksdagen framlägga en propo- sition angående Skara domkyrkas restaura- tion. Då jag emeller- tid tror, att under de båda debatter, som rört sig om de förut nämnda domkyrkorna, alla väsentliga skäl redan blifvit framhållna, och jag mer än väl inser att denna fråga delar öde med frågan om anslag till Upsala domkyrka, så vill jag icke besvara Kam- maren med att vidare orda derom.

Herr Waldenström: Det har under diskussionen så väl om Upsala som om Skara domkyrka framhållits, att de förut egt flera hundra mantal jord, hvilka af staten blifvit dem fräntagna; och man har sagt, att då staten snart sagdt stulit denna egendom från kyrkorna, så skall staten äfven vara pliktig att underhålla dessa kyrkor. För min del får jag säga, att om detta resonnement vore riktigt, så skulle det vara alldeles förkrossande och icke lemna mig annat val än att rösta för den Kongl. propositionen med afseende å både den ena och den andra kyrkan. I den Kongl. propositionen är emellertid detta skäl icke anfördt, och jag tror att man icke heller bör anföra det. Det är nemligen uppenbart, att de hemman, som under den katolska tiden donerats till Upsala eller Skara domkyrka, vare sig genom arf eller annorlunda, *donerats för upprätthållande af den katolska gudstjensten*. Och jag tror icke att man med någon rätt kan säga, att den protestantiska kyrkan är laglig arftagare till den egendom, som gifvits åt den katolska för uppehållande af hennes gudstjenst. Det är väl, att intet sådant åberopats i den Kongl. propositionen.

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

Af samma skäl, som jag yrkat afslag å Stats-Utskottets hemställan om anslag till Upsala domkyrka, anser jag mig bunden att yrka bifall till samma Utskotts hemställan i hvad den rör Skara domkyrka.

Herr Herslow: Jag kan icke finna något nödvändigt sammanhang mellan de båda kyrkofrågor, som i dag föreligga, och kan därför heller icke helt fatta Herr Ecklesiastikministerns yttrande, att frågan om anslag till Upsala domkyrka i sitt fall måste draga äfven denna fråga med sig. Den förra frågan gälde, huru vida ett samhälle med verkligt goda resurser, hvilka redan visat sig, bör för en kyrka, som kan påräkna understöd af hela landets privata välgörenhet, erhålla ett stort statsanslag för denna kyrkas förskönande och ombyggnad — icke för dess upprätthållande och bevarande, ty jag erinrar om att kyrkan är sådan, att den ännu kan stå i århundraden. Den nu föreliggande frågan gäller att upprätthålla en kyrka, som hotar att omedelbart falla i ruiner, och gäller dessutom en stad, som icke har sådana målsmän som den förre, icke kan föranstalta någon nationalsubskription till sitt bistånd och sjelf är alldeles för liten för att kunna med egna medel underhålla denna stora kyrka.

Den ärade vice talmannen antydde något rörande orsaken till att domkyrkor råkade i förfall. Då Kammararens vice talman till Kammararens upplysning framkastar en tanke, kan han ha grundade anspråk på att få denna tanke vederbörligen pröfvad; skada, att, om man pröfvar den tanke han nu framkastat, man genast måste finna dess ihållighet.

*Ang. anslag
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.
(Forts.)*

Han hade, sade han, gjort den egendomliga iakttagelsen, att de församlingar der man läte sina kyrkor förfalla, så att man slutligen nödgades be staten om hjälp till deras upprättande, endast voro sådana församlingar, der man hade biskop och domkapitel; andra församlingar underhölle sina kyrkor sjelfva. Det behöfves säkert ej många ord för att vederlägga det kausalsammanhang, han velat antyda, samt uppvisa ett annat, det rigtige. Det har funnits en lång tid af vår odlings historia, då nationens hela kulturlif koncentrerade sig i dess kyrkliga lif. Och då nu åter detta kyrkliga lif särskildt koncentrerade sig på några vissa punkter i landet, lyfte det dessa till centralpunkter för landets odlingslif och försåg dem särskildt med väldiga domer, till hvilkas uppförande hela landet eller åtminstone hela provinser bidrogo. Då detta kyrkliga lif sedan åter decentralicerades från dessa domkyrkostäder samt dessa städers förut varande ganska stora betydelse upphörde och de föllo ned till små städer, som alldeles tappade bort sig bland andra nyare städer, som det uppblomstrande ekonomiska lifvet skapade och vidgade, då uppstod detta missförhållande af stora katedraler i små städer. Det är icke dessa kyrkor eller deras målsmän, som rådt för denna förändring, utan det är det nationens historiska utvecklingslif, som från att ha sin tyngdpunkt i det kyrkliga öfverflyttat den till det politiska och ekonomiska. Men dessa stora minnesmärken, som stå qvar från en gången tid och vittna om den tidens själsrigtning och kultur, bör det, synes mig, för nationen vara en hederssak att uppehålla. Jag tror icke det är landet värdigt att ej visa sitt intresse för sina gamla domer förr än de ligga i ruiner och då först, såsom i Visby, votera anslag till dem. Jag tror icke ens att det skulle lända till någon verklig ekonomisk fördel, att låta dessa tempel blifva ruiner för att sedan underhålla dem såsom sådana, och derjemte i deras ställe bygga nya mindre kyrkor för gudstjensten i dessa små städer. Det kan icke vara hvarken nationalvinst eller nationalära att hafva en ståtlig ruin att underhålla och samtidigt uppföra en tarflig byggnad för gudstjensten; jag är dessutom säker på, att härigenom icke åstadkommes något storartad vittnesbörd om svenska nationens intresse för sin forntid. Ty sann är den sats, som den föregående talaren citerade: den nation, som icke vårdar sina minnen, som icke ärar sin forntid, den får ingen framtid. Ty för ett folks framtid fordras, att kulturlifvet inom nationen hålles varmt och lefvande.

Jag har sannerligen icke blifvit mycket uppbyggd af den diskussion, som här egt rum i denna fråga, och detta förnämli-gast ur den synpunkten att det derunder blifvit alldeles för tydligt, att de, som här arbeta på att vår svensk-lutherska kyrkas inre byggnad skall falla, äfven äro de ifrigaste att hacka på stearne i dess yttre murar. Mera värdigt af dem vore det dock, att de förde denna kamp, som är en andlig kamp, på det rent

andliga området och icke särskildt lade an på att få omkull våra gamla domer. Jag hade om flere af dem icke trott att åtskilligt, som jag måste beteckna såsom taktlöshet, skulle hafva förekommit i så påfallande grad, som här onekligen varit fallet. Man har icke kunnat undgå att tänka på ett nyligen i Kammaren faldt yttrande om svenska statskyrkan: »*låt den stå!*» Så vida detta icke i den talarens mun var liktydigt med: *må den falla!* tycker jag att man åtminstone kunde visa våra kyrkobyggnader samma »barmhertighet», som man visat kyrkan, och låta dem stå. Icke är det någon högre andlig bragd att genom voteringar vid riksdagarne få i kull våra gamla domer. Vål kan jag finna, att man icke vill göra något för kyrkans förhålligande och således icke heller vill vara med om Upsala domkyrkas konstnärliga restauration; men icke kan jag finna det vara synnerligt värdigt att icke vilja göra något till förekommande af att de vördnadsvärda tempel, som rests af våra fäders tro, de få minnesmärken vi ega af vår äldre kristna byggnadskonst, falla i ruiner.

Jag röstade icke för det begärda anslaget till Upsala domkyrkas restauration, men anhåller om bifall till Kongl. Maj:ts framställning i denna punkt.

Herr Wieselgren: En talare på geflebänken sade sig vilja rösta för Kongl. Maj:ts förslag i denna punkt, för så vidt en förutsättning, som han bestridde, vore riktig. I så fall tror jag att de, hvilka vilja bifalla Kongl. Maj:ts förslag, skola vinna en röst. Ty det är en orimlighet att, såsom han, påstå domkyrkogodsen hafva blifvit donerade »åt den katolska gudstjensten». Hvem donerar väl medel åt sådana abstraktioner? Jag trotsar honom att kunna uppvisa en enda dylik donation. Af de donationsbref, som finnas kvar, framgår deremot tydligt att donationerna skett *till kyrkan*, till den såsom *stifts*kyrka och ej blott såsom *stad*skyrka betraktade domkyrkan i Skara; och att hon varit berättigad att mottaga och ega privat egendom, det lærer väl ingen vilja bestrida. Om det därför kan uppvisas, att *Skara domkyrka* emottagit 157 mantal såsom donationer af personer, som icke kunna visas hafva varit oberättigade att dem donera, tror jag verkligen att den ärade talaren, om han vill stå vid sin rättsuppfattning, blir tvungen att rösta bifall till Kongl. Maj:ts proposition.

Herr Carl Ifvarsson: I ett hänseende skulle man kunna säga, att frågan om Skara domkyrkas restaurering har företräde framför den om restauration af Upsala domkyrka, nemligen deri att, så vidt de härutinnan lemnade uppgifter äro riktiga, vid sistnämnda kyrka lærer finnas ett par gasflar i behåll, hvilka, enkla och imponanta, åtminstone i någon mån kunna gifva något begrepp om vår forntida byggnadskonst. Men det är dock långt

Ang. anslag
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.
(Forts.)

Ang. anslag
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.

(Forts.)

ifrån att de vittna om huru sjelfva kyrkan ursprungligen sett ut, då den uppfördes. Hvad åter angår Upsala domkyrka, lemnar den, sådan den nu befinner sig, icke ens något slikt spår af dess ursprungliga byggnadssätt. Såsom sagdt, därför att gaffarne i Skara domkyrka kunna sägas bära vittnesbörd om en forntida stil, ligger deri ingalunda något bevis på, i hvilken stilart hufvud-delen af kyrkan varit uppförd. Således saknas enligt mitt förmenande i hvad angår så väl det ena som det andra af de begge templen sjelfva förutsättningen för att man skall kunna tala om att restaurera en monumental och om ursprunglig stil och karakter vittnande byggnad.

Jag hörde ifrån statsrådsbanken den sats uttalas, att man naturligtvis icke kunde ifrågasätta något intresse för här berörda restaurationsarbeten hos dem, som icke anse det vara skäl att vårda sitt fosterlands gamla minnen; och att ett sådant intresse endast kunde vara att vänta hos dem, som hyllade dessa våra minnen. Den satsen kan jag icke gå in på. Äfven jag är mån om att bevara mitt lauds gamla minnesmärken; men jag fordrar då att de skola vara *trogna* och verkliga, icke konstlade och apokryfiska. Men kan man väl säga, att det här gäller att vårda och bevara gamla minnen? Nej, här är det i sjelfva verket endast fråga om att bygga en ny kyrka eller, rättare sagdt, förnya en gammal kyrka och bygga höga torn på den. Det är endast fråga om nutidens byggnadskonst, men icke om att upprätthålla den gamla. Utgår man från denna synpunkt, som jag gör, så kan man icke sätta mycket värde på hvad som kallas men icke blir gamla forntida minnen.

Beträffande den omständigheten, att kyrkorna förr haft så stora inkomster, men gått i mistning deraf, så tror jag, att det är bäst att icke röra vid denna fråga. Skulle man gå tillbaka till forntiden och låta hvarje kyrka få sitt igen, vet jag verkligen icke huru detta skulle sluta. Må hända kommer då icke mycket att återstå för staten. Under den katolska tiden hade den kyrkliga inrättningen slagit under sig sådana inkomster, att nära nog ingenting fans kvar för staten. Följden deraf blef en reduktion. Skulle man nu lemna kyrkorna och presterskapet åter hvad de hade under den katolska tiden, så måste snart följden deraf blifva densamma, eller nya öfvergrepp från kyrkans sida med återigen samma slut som förr. Jag tror att ingen vill på detta sätt experimentera, och jag hoppas att vi anse det vara vida mera angeläget för oss att utgöra ett enigt folk och fortfarande söka medverka till bättre likställighet i rättigheter och skyldigheter än nu är förhållandet. Det finnes också viktigare nybyggnadsfrågor än denna att behandla, såsom t. ex. en national byggnad för Riksdagen, som kan vittna om de framsteg, som vi under senare tider gjort, och om att nationen utan afseende å den ena eller andra samhällsklassen håller på att smälta

ihop till ett folk, Låtom oss arbeta derhän och icke hängifva oss åt forntida minnesmärken, som icke äro verkliga. Jag hemställer om bifall till Utskottets förslag i förevarande punkt.

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.

(Forts.)

Herr vice Talmannen L. O. Larsson: Jag har egentligen begärt ordet för att bemöta den ärade talaren på malmöbänken. Dervid ber jag få säga, att jag icke uttalat några förebräelser mot domkapitlen derför att domkyrkorna fallit i ruin. Jag har endast velat påpeka, att det är ovisst hvem som egare till domkyrkornas egendom. Det är icke en afgjord sak, att eganderätten tillkommer vederbörande församlingar, då de icke i förekommande fall vilja underhålla och restaurera kyrkorna. Det kunde derföre väl vara värdt en undersökning, huruvida icke staten måste anses vara egare till denna egendom, så att staten kan taga från kyrkor med öfverflöd på sådan egendom för att understödja andra kyrkor, som icke hafva stora inkomster.

Beträffande tvisten huru vida staten kan vara berättigad att från en kyrka taga vissa medel, som äro donerade till kyrkan och måste följa kyrkan åt, så vill jag nu icke inlåta mig derpå. Jag vet dock, att det finnes domkyrkor, som fått egendom till sig donerad med vilkor att i all framtid läsa själamessor efter döda personer. I de domkyrkor, som fortfarande innehafva sådan egendom, som för nämnda ändamål donerats, lärer väl icke fortfaras med läsning af själamessor, men de behålla dock den egendom, som de för sådant ändamål emottagit. Sådana medel samt sådana som donerats till biskopars underhåll m. m. borde väl staten åtminstone vara berättigad att disponera, då det är en statens egendom, som af staten skall underhållas.

Herr Grefve Sparre: Jag ber blott att få säga några ord med anledning af talarens på hallandsbänken yttrande, att han icke ville inlåta sig på frågan huru vida staten skulle återställa de hemman, som staten tagit från kyrkorna. Hvem har talt derom? Jag har icke hört någon yttra sig så. Men jag har sagt, att kronan på på 1500-talet reducerat från kyrkorna ett ganska betydligt antal gods. Om herrarne vilja taga kännedom om dem, så finnas de omförmälda i Hans Forssells arbete: »Sveriges inre historia». Der finnas förtecknade de egendomar, som donerats för hållande af själamessor, och de äro jemförelsevis ganska få. För öfrigt äro dessa hemman donerade till biskopsbordet, djeknar, domkyrkan etc. Här har man icke sagt, att det är fråga om en förnyad reduktion, utan man har yttrat att, när kronan plundrat kyrkorna på deras egendom, så är det icke för mycket att kronan lemna bidrag till kyrkornas underhåll, då de äro på väg att falla sönder.

Den ärade talaren på hallandsbänken sade vidare, att han ville vara med om att bevara våra minnen, men att han icke ville

Ang. anslag
till restaura-
tion af Skara
domkyrka.

(Forts.)

gifva ett falskt begrepp om våra minnen. Här är mindre fråga om att återgifva en bild af Skara domkyrka, sådan den var, än att rädda domkyrkan från att falla i ruiner. Tycken I, mine herrar, att det är roligt att se Visby kyrkoruiner? Och ändock bekosta vi underhållet af dessa ruiner. Är det då icke bättre att gifva anslag för att uppehålla en kyrka, som annars kommer att stöta? Vi skola icke under dessa diskussioner gå ifrån deras egentliga föremål. Här är icke fråga om att uppbygga storartade minnesmärken, utan endast att bevara Skara domkyrka från undergång. Och om herrarne ville taga i betraktande kostnaden för uppförande af en ny kyrka nu för tiden, så tror jag att vi kunde vara ense derom, att i fall Skara stad gäfves det rådet att rifva ned denna kyrka och bygga upp en ny, staden skulle betacka sig för det rådet med kännedom derom att, om man skall bygga en något så när anständig kyrka nu för tiden, man icke gör det för rampris. Bättre är väl då att underhålla hvad man har än att rifva ned för att sedan få nöjet bygga upp igen; och här är ju icke fråga om annat än att underhålla en kyrka, som man eljest skall få se falla i ruiner.

En ärad talare på geflebänken sade, att domkyrkohegmanen blifvit gifna under den katolska tiden till upprätthållande af den katolska gudstjensten. Men vare sig att donationerna skett för främjande af katolsk eller protestantisk kristendom, så är dock kyrkan byggd för åt densamma skänkta medel; och staten må hafva den ena eller den andra tron, så måste väl samma kyrka kunna användas lika väl till protestantisk som till katolsk gudstjenst.

Jag kan således icke finna, att *den* omständigheten föranleder någon skilnad. Hufvudsaken är att det här blott är fråga om att underhålla kyrkan samt att, derest man icke underhåller henne, hon faller i ruiner.

Man skall icke kasta sig in på ämnen, som icke röra den fråga som är före.

Herr Carl Ifvarsson: Det är må hända möjligt, att den siste talaren icke menade att staten skulle återställa hvad den tagit, men kronan skulle ju i alla händelser lemna ersättning för hvad den tagit, och då befinner man sig på alldeles samma ståndpunkt.

Hvad nu beträffar frågan huru vida här vore meningen att endast restaurera Skara domkyrka eller att bevilja medel till dess nybyggnad eller åtminstone ombyggnad, får jag säga, att den ärade talaren måtte verkligen icke hafva sett hvarken de ritningar eller kostnadsförslag, som blifvit framlagda, icke ens genomläst Utskotets utlåtande, när han kan påstå att här endast är fråga om ett reparationsarbete. Meningen, sådan den från början är framställd, är nemligen att återställa kyrkan i sitt ursprungliga skick, för så vidt man har reda derpå, och detta kan väl ej kallas för

ett blott underhållsarbete. Just därför att det sålunda mer är fråga om nybyggnad, är det som jag icke vill rösta för något anslag. Den värde talaren har således alldeles orätt, då han säger att här endast ifrågasatts underhåll af kyrkan, och hade han gjort sig mera besvär för att efterse detta, skulle han nog också sjelf hafva insett det.

Ang. anslag till restaura- tion af Skara domkyrka.
(Forts.)

Öfverläggningen var slutad. Herr Talmannen gaf propositioner, i enlighet med de yrkanden som förekommit, på dels bifall till Utskottets hemställan och dels afslag å densamma och bifall till det af Herr Trybom under öfverläggningen framställda förslag och fann svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den förra propositionen. Som votering likväl begärdes, blef nu uppsatt och justerad en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt i 32:dra punkten af Utlåtandet N:o 14,

röstar Ja;

Den, det ej vill,

röstar Nej;

Vinner Nej, har Kammaren, med afslag å Stats-Utskottets hemställan, bifallit det af Herr Trybom under öfverläggningen i ämnet framställda yrkande.

Omröstningen utföll med 122 Ja och 64 Nej, varande alltså Utskottets hemställan af Kammaren bifallen.

Punkterna 33—50.

Biföllos.

Punkten 51.

För tillfällig löneförbättring åt provinsialläkare hade af Kongl. Maj:t för år 1886 begärts ett extra anslag af 25,000 kronor, och hemställde Utskottet under förevarande punkt att Riksdagen måtte på det sätt bifalla hvad Kongl. Maj:t föreslagit, att Riksdagen på extra stat för år 1886 anvisade ett belopp af 20,000 kronor för tillfällig löneförbättring åt provinsialläkarne.

Ang. anslag för tillfällig löneförbättring åt provinsialläkare.

Efter uppläsandet häraf lemnades ordet åt

Herr Statsrådet Hammarskjöld, som yttrade: Kongl. Maj:t har för det i denna punkt angifna ändamål för år 1886 begärt

Ang. anslag
för tillfällig
löneförbättring
åt provinsialläkare.
(Forts.)

ett extra anslag af 25,000 kronor. Skälet, hvarför Kongl. Maj:t har begärt något mera än under föregående år, har varit det att Medicinalstyrelsen upplyst att det nuvarande anslaget vore otillräckligt, i det att antingen de nuvarande understödsbeloppen måste nedsättas eller ock minst 10 distrikt, hvilka vore i behof af understöd, icke skulle erhålla någon andel af anslaget. Medicinalstyrelsen har, på det att nämnda 10 distrikt icke skulle undanhållas löneförbättring, ansett sig böra föreslå en nedsättning af beloppen för de öfriga distrikten från 1,000 till 800 kronor och från 500 till 400 kronor samt i stället anmäla ifrågavarande 10 distrikt till undfående af löneförbättring. En sådan åtgärd har jag för min del icke ansett mig kunna annat än i yttersta nödfall tillstyrka, hvarför jag ansett mig böra hemställa om anslagets förhöjning till 25,000 kronor, att fördelas efter hufvudsakligen samma grunder, som förut tillämpats och hvarigenom man kunde undvika att under i öfrigt oförändrade förhållanden beröfva en del provinsialläkare något af det lönetillägg, som de under ett par år åtnjutit.

Nu har Utskottet sagt, att icke någon vidare åtgärd till förbättrande af provinsialläkarnes ställning bör vidtagas, förr än frågan om en ny instruktion för dem blifvit slutligen behandlad. Jag ber i sådant afseende få upplysa, att förslag till nämnda instruktion blifvit uppgjort, att infordrade yttranden i ämnet inkommit och att dessa gå i vidt skiljda riktningar, så att somliga önskat att provinsialläkarnes befattning med den privata sjukvården skulle upphöra, under det att andra vilja att de skola dermed fortfara. Jag har flera gånger haft allvarliga samtal i ämnet med den nuvarande generaldirektören i Medicinalstyrelsen. Han har likasom jag varit af den åsigten, att denna fråga icke ännu är mogen för sin lösning, utan fordrar ytterligare utredning och öfvervägande. Derjemte behöfver tänkas på en ny distriktfördelning, emedan den nuvarande indelningen af provinsialläkarnes distrikt är högst otillfredsställande och alldeles icke lämpad efter nutidens förändrade kommunikationer. Emellertid har generaldirektören varit så upptagen af andra förut påbörjade arbeten, att han icke kunnat egna någon större uppmärksamhet åt detta ämne. Han har emellertid förklarat att, så snart han blir ledig — hvilket jag hoppas snart skall ske — han då ämnar taga i tu med denna frågas behandling. Men jag hemställer om det kan vara skäl att i afvakten derå låta en del till någon löneförbättring lika berättigade provinsialläkare under tiden fortfarande förblifva i sämre ställning än de öfriga eller att minska de understöd, som hittills utgått.

Vidare anförde:

Herr Wretlind: Jag anser mig böra säga ett par ord i denna fråga. Om man verkligen kunde hysa någon förhoppning att genom afslag å den Kongl. propositionen frågan om utarbetande och antagande af en ny instruktion för provinsialläkarne, komme

att i väsentlig mån påskyndas, så skulle jag för min del biträda Utskottets förevarande framställning, enär nämnda fråga är så vigtig, att den icke längre bör uppskjutas. Vi måste emellertid hysa den goda tanken om samtliga vederbörande, att de skola vidtaga de åtgärder, som på dem ankomma, för att få saken snart bragt på det klara. Och det synes mig vara orättvist, om åtskilliga provinsialläkare, som äro i behof af löneförbättring, skulle undanhållas den samma, endast därför att nämnda instruktion icke blifvit antagen. Dessutom böra herrarne kom ihåg, att detta anslag å 25,000 kronor är en obetydlighet med afseende derå att denna corps är så stor, äfvensom att anslaget i sjelfva verket är för statskassan så litet betungande i förhållande till de belopp, som komma att erfordras då en gång löne regleringen blir fullständigt genomförd. Riksdagen bör därför icke fästa sig vid denna lilla obetydliga tillökning i anslaget, som här blifvit äskad. Jag tager mig friheten att yrka bifall till Kongl. Maj:ts förslag.

*Ang. anslag
för tillfällig
löneförbättring
åt provinsialläkare.
(Forts.)*

Herr Friherre *Stackelberg* instämde med Herr *Wretlind*.

Herr *Sven Nilsson*: Det är i allmänhet så i vårt land, att man anser löneförbättring för tjenstemännen böra föregå andra reformer. Vid hvarje tillfälle, då det varit tal om löneförbättring för provinsialläkarne har man invänt — det samma som utskottet nu har framhållit, eller att en ny instruktion för provinsialläkarne först borde vara antagen, så att allmänheten kunde betjena sig af dem, men härpå fäster Regeringen intet afseende, lönefrågan har ansetts vara hufvudsak. Det gläder mig emellertid nu att höra från statsrådsbanken, att generaldirektören i medicinalstyrelsen med det snaraste torde blifva löst från en mängd göromål, som hittills hindrat honom att taga i tu med utarbetande af en sådan instruktion. Jag tror dock för min del att det icke finnes någon fråga, med hvilken medicinalstyrelsen har att göra, som för landet har så stor betydelse som denna fråga. Ty förhållandet är att, om man på landsbygden skall kunna få en ordentlig läkarehjelp, måste en sådan instruktion finnas. Man får i detta fall icke döma efter förhållandena i städerna, der det finnes tillgång på läkare hvilken timme på dygnet som helst, och der såväl den fattige som den rike kan varda betjenad af läkare, men på landsbygden, der det oftast är flera mil till läkaren, blir det vanligen mycket svårt, om icke rent af omöjligt, åtminstone för den fattigare befolkningen, att få nödig läkarehjelp.

Jag föreställer mig därför att frågan om en ny instruktion för provinsialläkarne är vida viktigare än frågan om löneförbättring för dem och att således den förra i främsta rummet bör lösas, så att det nu rådande oesterrättighetstillståndet må upphöra. Efter det löfte vi nu fått från statsrådsbanken om att

Ang. anslag för tillfällig löneförbättring åt provinsialläkare. en ny instruktion snart skall komma till stånd, torde det icke lända till någon skada för frågan om en förbättrad aflöning åt provinsialläkarne, om med deßna frågas afgörande får anstå ännu någon tid, så mycket mindre som den begärda lönetillökningen är jemförelsevis ganska obetydlig.

(Forts.)

Det är särskildt en omständighet, på hvilken jag ber att få fästa Herr Ecklesiastikministerns uppmärksamhet, nemligen att det, efter mitt förmenande, skulle vara till stor fördel för landsbygden, om provinsialläkarne ålades att åtminstone en gång i veckan inställa sig i de olika kommunerna på bestämda tider, då kommunens innevånare med lätthet kunde få sina behof af läkarevård i vanliga fall tillfredsställda. Det är naturligt att man icke kan tillämpa en sådan bestämmelse öfverallt i riket men det kan dock ske i de allra flesta delarne af landet, och det skulle dermed vara mycket vunnet. I de glest bebyggda orterna synes man väl kunna ålägga läkarne att på vissa tider infinna sig i den ena eller andra kommunen, med något längre mellanrum, så att äfven dess invånare hafva åtminstone vid dessa tillfällen möjlighet att anlita deras biträde.

Då jag således icke för min del kan vara med om att i det skick, hvori frågan nu föreligger, biträda Kongl. Maj:ts proposition, anhåller jag på de skäl, Utskottet anfört, om bifall till dess förslag.

Häruti instämde Herr *Nilsson* i Vrängebol.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad, samt Herr Talmannen till proposition upptagit de olika yrkandena, biföll Kammarén Utskottets hemställan.

Punkterna 52 och 53.

Biföllos.

Som tiden nu var långt framskriden, uppsköts den vidare föredragningen af förevarande utlåtande till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt derom utfärdadt anslag komme att fortsättas; och åtskildes Kammaréns ledamöter kl. $\frac{1}{4}$ 4 e. m.

In fidem

H. A. Kolmodin.